

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Кижингинская СОШ им.Х.Намсараева»
АМО «Кижингинский район»

РАССМОТРЕНА

на заседании ШМО
от «21» августа 2023г.
протокол №1

Руководитель:

Бадмацыбикова Б.Л.

СОГЛАСОВАНА

на заседании МС
от «25» августа 2023г.
протокол №2

Руководитель:

Гомбоева Ц.Б.

УТВЕРЖДЕНА

приказом директора
МБОУ «Кижингинская
СОШ им.Х.Намсараева»
приказ №72

от «29» августа 2023г.

Директор школы:

Найданов Д.Д.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родной (бурятский) язык»

для обучающихся 1-4 классов

Рабочую программу составили:

1. Чимитцыренова М.Д.
2. Бадмацыбикова Б.Л.
3. Чимитдоржиева Э.В.
4. Дармаева Ж.Б.

2023-2024
учебный год

Федеральная рабочая программа по учебному предмету "Родной (бурятский) язык" (предметная область "Родной язык и литературное чтение на родном языке") (далее соответственно - программа по родному (бурятскому) языку, родной (бурятский) язык, бурятский язык) разработана для обучающихся, владеющих и (или) слабо владеющих родным (бурятским) языком, и включает пояснительную записку, содержание обучения, планируемые результаты освоения программы по родному (бурятскому) языку.

Пояснительная записка отражает общие цели изучения родного (бурятского) языка, место в структуре учебного плана, а также подходы к отбору содержания, к определению планируемых результатов.

Содержание обучения раскрывает содержательные линии, которые предлагаются для обязательного изучения в каждом классе на уровне начального общего образования.

Планируемые результаты освоения программы по родному (бурятскому) языку включают личностные, метапредметные результаты за весь период обучения на уровне начального общего образования, а также предметные достижения обучающегося за каждый год обучения.

Программа по родному (бурятскому) языку разработана с целью оказания методической помощи учителю в создании рабочей программы по учебному предмету.

Родной (бурятский) язык, изучаемый на уровне начального общего образования, представляет собой часть единого целого и преемственно связан с изучением бурятского языка на дошкольном уровне, а также на последующих (основном, среднем) уровнях общего образования.

Обучающиеся учатся бегло и осознанно читать, правильно писать на родном (бурятском) языке, свободно говорить на нем, с легкостью воспринимать и понимать направленную бурятскую речь, а также изучают теорию родного (бурятского) языка.

В содержании программы по родному (бурятскому) языку выделяются следующие содержательные линии: "Звуки и буквы", "Слово", "Части речи", "Предложение", "Текст", "Орфография", "Письмо".

Изучение родного (бурятского) языка направлено на достижение следующих целей:

- осознание национального своеобразия родного (бурятского) языка, усвоение элементарных сведений о языке как носителе культуры народа;
- формирование познавательного интереса и уважительного отношения к родному (бурятскому) языку, а через него - к культуре своего народа;
- овладение основными видами речевой деятельности на основе первоначальных представлений о нормах современного бурятского литературного языка;
- усвоение первоначальных знаний о бурятском языке как системе.

Общее число часов, рекомендованных для изучения родного (бурятского) языка, - 260 часов: в 1 классе - 56 часов (1 час в неделю), во 2 классе - 68 часов (2 часа в неделю), в 3 классе - 68 часов (2 часа в неделю), в 4 классе - 68 часов (2 часа в неделю).

Образовательная организация вправе предусмотреть перераспределение времени, отведенного на изучение учебных предметов, по которым не проводится государственная итоговая аттестация, в пользу изучения родного языка.

Начальным этапом изучения родного (бурятского) языка в 1 классе является учебный курс "Обучение грамоте". Продолжительность учебного курса "Обучения грамоте" зависит от уровня подготовки обучающихся и может составлять от 20 до 23 учебных недель, соответственно, продолжительность изучения систематического курса в 1 классе может варьироваться от 10 до 13 недель.

Подготовительный период.

Моя Бурятия - край мира и согласия. Что такое слово? Из чего состоят слова? Что такое слог? Какие звуки называются гласными? Модель гласных звуков. Какие звуки называются согласными? Модель согласных звуков. Чтение слов по моделям, соотнесение, составление слов.

Тайлбари бэшэг

Ямаршые арадай хэлэн өөрэ байдалаараа, ниитэ үүргээрээ онсо удхатай. Хэлэн гээшэ хүнүүдэй хоорондоо харилсаха, бэе бээдээ нүлөөлхэ, эрдэм ухаа үзэхэ, ойлгожо абаха хэрэгсэл, арадай соёл болбосорол хадагалаад байһан гуламта, хүн бүхэнэй, арад бүхэнэй, өөрэ ханал бодол харуулһан түхэл болоно, тиихэдэ арад бүхэнэй уран зохёол түрэл хэлэн дээрэ бэшэгдэнэ. Тиимэһээ хургуулида үзэгдэдэг предметүүд соошые хэлэн өөрын хууритай.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэн хадаа бүхэлиин нэгэ хубинь, нүгөөдэ шатада үзэгдэдэг буряад хэлэнтэй холбоотой. Дунда хургуулида буряад хэлэ үзэхэдөө хурагша бүхэн түрэл хэлэн дээрэ аргагүй хайнаар уншажа, зүбөөр бэшэжэ, сэбэр ульгамаар хэлэжэ, хүнэй хэлэһые абаһаар хүнгэнөөр ойлгожо абаха шадабаритай, тиихэдэ буряад хэлэнэй теори мэдэхэ болоод гараха аргатай.

Эхин хургуулида үзэгдэхэ буряад хэлэн дунда хургуулиин буряад хэлэнэй удхатай тааруу, эндэ нэрлэгдэһэн шадабаринуудай үндэһэ хуури хүгжөөхэ уялгатай, тодорхойлбол, үхибүүн түрэлхи хэлээ мэдэхэ, буряад хэлэтэй буряад хүн гээшэб гэжэ бээ мэдэрхэ, хэлэлгээ хүгжөөхэ зорилготой.

Буряад хэлэ үзэлгын үе хадаа грамотада хургалга болоно. Энэ үеын шухала зорилгонууд гэхэдэ ухибуунэй сэдхэл ухаанай табисуурта тааруулан хугжэн хургаха арга боломжонуудые олгуулга.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэнэй гол зорилго: түрэл буряад хэлэн дээрэнэ бэшүүлжэ, уншуулжа, харилсуулжа хургаха; буряад хэлэн гэхэн наукатай танилсуулха.

Место учебного предмета «Родной (бурятский) язык»

для 1-4 классов в учебном плане начального общего образования

Учебный предмет «Родной (бурятский) язык» входит в обязательную часть примерного учебного плана начального общего образования. Объем изучения бурятского языка на уровне начального общего образования **405 ч.** за 4 года обучения составляет:

1 класс – 99 часов (3 ч. в неделю), 2-4-е классы – по 102 часа (3 ч. в неделю).

Основное содержание учебного предмета

«Родной (бурятский) язык»

уровня начального общего образования

«Үзэглэл» (Обучение родной (бурятской) грамоте). (94 часа)

Фонетика. Звуки речи

Осознание единства звукового состава слова и его значения. Установление числа и последовательности звуков в слове. Сопоставление слов, различающихся одним или несколькими звуками. Составление звуковых моделей слов. Сравнение моделей различных слов. Подбор слов к определенной модели.

Различение гласных и согласных звуков, кратких, долгих гласных и дифтонгов, звонких и глухих согласных, мягких и твердых согласных. Деление слов на слоги.

Графика

Различение звука и буквы: буква как знак звука. Знакомство с бурятским алфавитом.

Орфография

Знакомство с правилами правописания и их применение:

- раздельное написание слов;
- прописная (заглавная) буква в начале предложения, в именах собственных;
- перенос слов по слогам;
- правописание букв *э, ю, я, е* в словах;
- правописание мягкого знака (*ь*) в словах;
- знаки препинания в конце предложения.

Развитие речи

Слово и предложение. Восприятие слова как объекта изучения, материала для анализа. Наблюдение над значением слова.

Различение слова и предложения. Работа с предложением: определение начала и конца предложения, выделение слов, определение их порядка.

Интонация в предложении. Моделирование предложения в соответствии с заданной интонацией.

Понимание прочитанного текста при самостоятельном чтении вслух и при его прослушивании. Составление небольших рассказов повествовательного характера по сюжетным картинкам, серии сюжетных картинок, из опыта и наблюдений, на основе опорных слов. Практическое овладение диалогической формой речи.

Чтение

Формирование навыка слогового чтения (ориентация на букву, обозначающую гласный звук). Плавное слоговое чтение и чтение целыми словами со скоростью, соответствующей индивидуальному темпу обучающегося. Осознанное чтение слов, словосочетаний, предложений и коротких текстов. Чтение с интонациями и паузами в соответствии со знаками препинания. Развитие осознанности и выразительности чтения на материале небольших текстов и стихотворений.

Письмо

Усвоение гигиенических требований при письме. Развитие мелкой моторики пальцев и свободы движения руки. Развитие умения ориентироваться на пространстве листа в тетради и на пространстве классной доски. Овладение начертанием письменных прописных (заглавных) и строчных букв. Письмо букв, слогов, слов, словосочетаний и предложений. Овладение разборчивым, аккуратным письмом. Письмо под диктовку слов и предложений. Усвоение приемов и последовательности правильного списывания текста.

Понимание функции небуквенных графических средств: пробела между словами, знака переноса.

Систематический курс «Родной (бурятский) язык». (348 часов)

Фонетика и орфоэпия (18 ч.)

Фонетика и орфоэпия. Различение и правильное произношение гласных и согласных звуков. Нахождение в слове ударного слога. Правильное произношение слов. Различение звонких и глухих согласных. Определение мягких и твердых согласных. Деление слов на слоги. Звуки, встречающиеся в словах, заимствованных из русского языка. Гласные твердые и мягкие. Полные ([а], [ы], [у], [ү], [э], [и], [о]) и неполные гласные ([ä], [ë]). Фонетический разбор слова.

Графика (10 ч.)

Различение звуков и букв. Установление соотношения звукового и буквенного состава в словах.

Использование небуквенных графических средств: пробел между словами, знак переноса, абзац.

Знание алфавита: правильное называние букв, определение их последовательности. Использование алфавита при работе со словарями, справочниками, каталогами.

Лексика (20 ч.)

Понимание слова как единства звучания и значения. Выявление слов, значение которых требует уточнения. Определение значения слова по контексту или уточнение значения с помощью толкового словаря. Представление об однозначных, многозначных словах, о прямом, переносном значении слова. Наблюдение за использованием в речи синонимов, антонимов и омонимов. Фразеологизмы. Этикетные слова, термины родства (в объеме содержания курса). Исконно бурятские слова и слова, заимствованные из других языков.

Состав слова (морфемика) (20 ч.)

Овладение понятием «родственные (однокоренные) слова». Различение однокоренных слов и различных форм одного и того же слова. Различение однокоренных слов и синонимов.

Словообразовательные и словоизменяющие аффиксы. Образование однокоренных слов с помощью словообразовательных аффиксов. Разбор слова по составу.

Морфология (94 ч.)

Части речи. Деление частей речи на самостоятельные и служебные.

Имя существительное. Значение и употребление в речи. Умение распознавать имена собственные. Изменение существительных по числам. Изменение существительных по падежам. Определение падежа, в котором употреблено имя существительное. Различение падежных и смысловых (синтаксических) вопросов. Использование в предложениях существительных с послелогами.

Употребление существительных с притяжательными аффиксами. Различение имен существительных по их признакам, правописание изученных орфограмм существительных. Морфологический разбор имен существительных.

Имя прилагательное. Значение и употребление в речи. Синонимичные и антонимичные имена прилагательные. Морфологический разбор имен прилагательных.

Имя числительное. Значение и употребление в речи. Количественные и порядковые числительные. Связь числительного с существительным. Составление предложений с именами числительными.

Местоимение. Личные местоимения. Значение и употребление в речи. Личные местоимения 1, 2 и 3-го лица единственного и множественного числа. Замена в речи имен существительных единственного и множественного числа личными местоимениями.

Наречие. Роль наречий в речи. Разряды наречий.

Глагол. Значение и употребление в речи.

Изменение глаголов по временам: настоящее время, прошедшее время, будущее время (умение различать по вопросам). Изменение глаголов по лицам, числам. Правописание глаголов в разных временах, лицах. Утвердительные и отрицательные частицы глаголов. Морфологический разбор глаголов.

Синтаксис (34 ч.)

Предложение как единица языка и речи. Различение слова и словосочетания (их сходство и различие). Предложения, различные по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные. Интонация: восклицательная и невосклицательная.

Нахождение главных членов предложения: подлежащего и сказуемого. Различение главных и второстепенных членов предложения. Распространенные и нераспространенные предложения. Установление при помощи смысловых вопросов связи между словами в словосочетании и предложении. Однородные члены предложения. Нахождение и самостоятельное составление предложений с однородными членами без союзов и с союзами. Использование интонации перечисления в предложениях с однородными членами.

Различение простых и сложных предложений.

Орфография и пунктуация (96 ч.)

Формирование орфографической зоркости. Использование разных принципов правописания в зависимости от места орфограммы в слове. Использование орфографического словаря.

Применение правил правописания:

- перенос слов;
- прописная буква в начале предложения, в именах собственных;
- правописание букв *э, е, ю, я, е* в словах;
- учет оглушения звонкого согласного, стоящего перед глухим согласным или в конце слова;
- разделительный мягкий знак в словах;
- правописание падежных форм имен существительных;
- правописание форм лица глаголов настоящего, прошедшего и будущего времен;
- знаки препинания в конце предложения: точка, вопросительный знак, восклицательный знак;
- знаки препинания в предложениях с однородными членами.

Развитие речи (56 ч.)

Овладение основными видами речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение и письмо).

Осознание ситуации общения: с какой целью, с кем и где происходит общение.

Практическое овладение диалогической формой речи. Выражение собственного мнения, его аргументация. Овладение основными умениями ведения разговора (начать, поддержать, закончить разговор, привлечь внимание и т.п.). Овладение нормами речевого этикета в

ситуациях речевого и бытового общения (приветствие, прощание, извинение, благодарность, обращение с просьбой).

Практическое овладение устными монологическими высказываниями на определенную тему с использованием разных типов речи (описание, повествование, рассуждение).

Знакомство с признаками текста. Смысловое единство предложений в тексте. Заглавие текста. Последовательность предложений в тексте. Последовательность частей текста (абзацев). Комплексная работа над структурой текста: оглавление, уточнение порядка предложений и частей текста (абзацев).

План текста. Составление планов к предлагаемым текстам. Создание собственных текстов по предложенным планам.

Типы текстов: описание, повествование, рассуждение, их особенности. Знакомство с жанрами письма и поздравления, объявления, приглашения. Создание собственных текстов и редактирование заданных текстов с учетом точности, правильности, богатства и выразительности письменной речи; использование в текстах синонимов и антонимов.

Знакомство и практическое овладение основными видами изложений и сочинений (без заучивания определений): изложение с элементами сочинения, сочинение-повествование, сочинение-описание, сочинение-рассуждение, эссе.

Эхин классуудта түрэл хэлэ зааха тодорхой зорилгонууд гэхэдэ:

1. Хэлэн ухаан хоёрой хоорондо нягта холбоотой байдаг дээрэһээ үхибүүдые түрэл хэлэндэнь хургахадаа, тэдэнэй ухаан бодолые хүгжөөхэ, баяжуулха.
2. Нурагша бүхэниие зүбөөр, уран гоёор, удхыень ойлгон уншаха дадалтай болгохо.
3. Түрэл арадай ёһо заншалнуудые болон сэсэн мэргэн хургаалнуудые ойлгуулха.
4. Эхэ орондоо, түрэнэн тоонто нютагтаа, түрэл хэлэндээ, арад зондоо, бэшэшье үндэһэтэндэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ.
5. Нурагшадай аман хэлэлгы хэшээл бүхэндэ баяжуулангаа, тэдэниие эли тодоор, литературна хэлэн дээрэ хэлүүлжэ, ханал бодолыень алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшүүлжэ хургаха гэхэ мэтэ.

«Буряад хэлэн» номоор хуралсал эмхидхэлгэ нимэ заршамуудые баримтална:

- 1) «хэлэн» гэхэн метапредметнэ үзэгдэлэй гол ойлгосонуудтай үбүүд нэн түрүүн түрэл хэлэн дээрээ танилсаха ёһотой;
- 2) буряад хэлэнэй удха хуралсалай аргаар үхибүүдые хүгжөөхэ зэргэтэй;
- 3) буряад хэлэнэй туһаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэ мэдэхэ болохо аргатай;
- 4) буряад хэлэ үзэлгын процесс үхибүүнэй физиологическа болон психологическа хүгжэлтэдэ тааруу байха ёһотой.

Эхин шатын классуудта үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа гол шухала хоёр бүлэгһөө бүридэнхэй:

- 1) Грамотада хургаха шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ.
- 2) Грамматика, бэшэгэй дүрим үзэхэ шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Энэ буриад хэлэнэй программа мүнөөнэй эрилтэдэ харюусамаар, үхибүүдэй наһанда, хүгжэлтэдэнь таарамжатайгаар зохёогдоһон байха. Эхин шатада шэнэ эрилтэнүүд табигдана. Тэдэ эрилтэнүүд үхибүүдые хүмүүжүүлхэ, хүгжөөхэ хэрэгтэ гүрэн түрын харасын ондоо болоһониё харуулна.

Тус программын гол шэглэлнүүд гэшэ хадаа иимэнүүд:

1. Бэшэхэ шадабаритай болгохо.
2. Харилсаха шадабаритай болгохо.

Эхин хургуулийн буриад хэлэнэй программын харасаар үхибүүдэй бэлүүлхэ гол үйлэ хадаа бэшэлгэ болохо. Энэ ажаябуулга гурбан гол онсо байдалда тааруу: нэгэдэхээр, бэшэлгэ эхин хургуулийн үхибүүдтэ урдань дайралдаагүй, шэнэ үйлэ хэрэг болоно; хоёрдохээр, бэшэжэ байхадаа, хурагшад лингвистическэ ойлгосонуудтай танилсана, тэдэниё найнаар ойлгожо, хэрэглэжэ хураха аргатай болоно; гурбадахаяр, бэшэжэ байха үедөө буриад хэлэнэй теори баримталан, ойлгосонуудыёнь хэрэглэн, даабаринуудыё дүүргэхэ, тиихэдэе юрэнхылһэн үйлэ шадабаринуудтай болохо.

Хоёрдохи шэглэл баримталхада, иимэнүүд онсонууд анхарал татана: нэгэдэхээр, үгэ, тэрэнэй удха, үгын олон ондоо мэдэрэл харуулдагынь, үгын стилистикээрэе илгаралынь ойлгуулха; хоёрдохээр, аман ба бэшэгэй хэлэлгэтэй, аман хэлэлгын янзонуудтай: диалог, монолог, бэшэгэй хэлэлгын гол янзатай – текст (бодомжолго, зураглал, домоглол) танилсуулха, хэрэглэжэ хургаха; гурбадахаяр, харилсаанай этикеттэй (буриад арадай заншалта харилсаха аргануудтай) танилсуулха.

Нэгэдэхи класста буриад хэлэ үзэхэ гол ба тодорхой зорилгонуудыё бэлүүлхын тулада зохёогдон хэблэгдэһэн тусхай комплект: номууд («Үзэглэл», «Буриад хэлэн», «Мүшэхэн»), методическа заабаринууд, шалгалтын хүдэлмэринүүд, диктантнуудай суглуулбари г.м. хэрэглэгдэнэ. Эдэ комплектнууд болбол 2013 ондо зохёогдохон буриад хургуулийн программанууд (Буриад хэлэн, 1-4 классууд, авторынь Р.С. Дылыкова) дээрэ ундэхэлнэ. Тус программанууд мүнөөнэй шэнэ ФГОС-ой эрилтэнүүдтэ тааруулан байгуулагданхай. 1-дэхи класста «Үзэглэл» номой һүүлээр «Буриад хэлэн» үзэгдэжэ эхилнэ. Энэ үедэ хэрэглэгдэхэ методическа комплект «Буриад хэлэн» номһоо, Ажалай дэбтэрхэе болон методическа дурадхалнуудһаа буридэнэ. Шэнэ ФГОС-ой эрилтэнүүдээр хурагшад хайшаашье тэгшэ, юрэнхылэгдэһэн шадабаринуудтай болохо ёһотой. Түрүүшын һуурида үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд табигдана. Энэ хадаа бээе гуримшуулаад ябаха ба харилсаха шадабари. Мүн тиихэдэ хурагшад буриад грамотада хурахадаа, программын эрилтээр тусхай шадабаринуудтай болохо аргатай.

Грамотада хургалгын үе буриад хэлэ үзэлгын бэлэдхэлэй үе гээд нэрлэхэдэ болоно. Энэ үедэ үхибүүд түрэл хэлэнэйнгээ абяануудай системэтэй, тодорхойлбол: үзэгтэй зэргэсүүлэн абяантай танилсана, аялган болон хашалган абяануудыё, хонгёо, бүдэхи, хатуу, зөөлэн хашалган абяануудыё, эрэ ба эмэ абяануудыё илгаруулжа, уншажа хурана, тиихэдэ хөөрһэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүдэй аянга ойлгожо абана. Үхибүүд абяануудыё үгүүлжэ, үзэгөөр харуулжа, бэшэжэ, үгыё үенүүдтэ, үенүүдыё абяануудта хубаажа хурана, үгүүлэгдэжэ байһан үгэ сооһоо абяануудыё илгажа хурана.

Тиихэдэ грамотада хургалгын үедэ үхибүүд зүб бэшэжэ хурана: буряад хэлэнэй гол дүрим болохо аялганай тааралдалай практическа аргуудаар танилсана, тэрэ зуураа үгын бии бололгы ойлгожо абаха боломжо баһа үгтэнэ.

Үгэ гэхэн ойлгосо үзэхэдөө, тэрэ гансашье үгүүлэгдэнэ бэшэ, үшөө юумэ, тэмдэг, үйлэ нэрлэнэ, үгэ бүхэн ямар ба даа удхатай байна гэжэ ойлгоно.

Үгэнүүдтэ асуудалнууды табихадаа, хоорондонь холбон харилсуулхадаа, хурагшад морфологиин талаар түрүүшын ойлгосонууды мүн лэ практическа аргаар олоно.

Грамотада хургалгын үедэ мэдүүлэл, текст гэхэн ойлгосонууд үгтэнэ. хурагшад мэдүүлэл бүхэн бэшэг дээрэ хоорондоо точконуудаар илгагдадаг, эхиндэнэ ехэ үзэг бэшэгдэдэг гэжэ ойлгоно, мэдлэлнүүды үгүүлжэ байхадаа, тусхай аянга хэрэглэнэ, тэрээн сооһоо үгэнүүды илгажа хурана, мүн мэдүүлэлнүүды дэлгэрэнгы болгохо шадабаритай болоно.

Текст уншажа эхилхэдэ, үхибүүд уншалга гэжэ тусхай ажаябуулгын онсо журамуудтай танилсана, зүбөөр уншажа хурана.

1. Түсэблэгдэхэн дүнгүүд

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд – өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари:

- Багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- Хэшээлдээ юу хэһэнэ хойно хойноһоонь тоолохо;
- Юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ (прогнозировать);
- Өөрынгөө, нүхэдэйнгөө ажал багшатаяа сугтаа урид зохёогдоһон тусхай критеринүүдээр шалгах;
- Багшын үгэхэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Орион тойрониё шудалха шадабари:

- Номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгдэй үүргэ ойлгохо);
- Зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- Багшатаяа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргах;
- Үгөөр хэлэгдэхэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- Текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари:

- Өөрынг ханаа бодол аман хэлэлгээр, тийхэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- Хажуудахи хүнүүдээ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниие ойлгохо;
- Уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- Классайнгаа үхибүүдтэй, багшатаа яагаад ажалаа эмхидхэхэ, ямар журамуудые сахиха тухайгаа хэлсэхэ;
- Хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тийхэдээ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари:

- Мэдүүлэл болон текст илгаруулха;
- Уншаһанайнгаа удхаар багшын асуудалнуудта харюусаха;
- Үгын абяануудые нэрлэхэ, илгаха, абяан ба үзэг гэхэн ойлгосонуудые бусайдуулхагүй, үгэ үенүүдтэ хубааха;
- Аялган абяануудай гол үүргэ ойлгожо абаха, тэдэнэй тааралдаха, хубариха ёһо ойлгохо, тэрээн дээрэ үндэһэлэн уншаха;
- Мэдүүлэл бэшэг дээрэ харуулха;
- Мэдүүлэлэй һүүлдэ сэгнэлтын тэмдэг табиха;
- Буулгажа бэшэхэ.

2. Грамотада хургалгын болон хэлэлгэ хүгжөөлгын программа

1. Бэлэдхэлэй үе (3 час)

Грамотада хургалга хоёр хубиһаа бүридэнэ: бэлэдхэлэй ба үзэглэлэй. Грамотада хургалгын бэлэдхэлэй үедэ хэрэглэгдэхэ хөөрэлдөөнэй 15 хэшээл хараалагдана. Бэлэдхэлэй үе сентябрь һарада үнгэргэгдэжэ, саашань үзэглэлэй үе эхилнэ. Үзэглэлэй үедэ хэгдэхэ хүдэлмэридэ программаар 16 час хараалагдана. Энэ үедэ һурагшад абяан ба үзэгүүдтэй танилсажа, уншалга бэшэлгэ хоёрто һураха болоно.

Нэгэдэхи класста буряад хэлэ үзэхэ программын гол шухала зорилгонь хадаа хэлэлгэ хүгжөөлгэ ба грамотада хургалга болоно. Грамотада хургалга хэлэлгэ хүгжөөлгэтэй нягта холбоотойгоор, тэрэнэйнгээ үндэһэ һуури дээрэ эмхидхэн ябуулагдаха ёһотой.

Зургаа наһатай үхибүүд олонхи ушарта хургуулида ерэхэдээ, үгэ хэлээршье тулюур, һанал бодолоо гүйсэд дамжуулха дадал багатай байдаг ха юм. Тиимэһээ тус хүдэлмэри саг үргэлжэ, тусхай системэтэйгээр, нягта гуримтайгаар ябуулагдажа, түрүүшын үдэрһөө литературна буряад үгэнүүдэй удхыень нютагай үгэтэй сасуулан ойлгуулха, хэшээл бүхэндэ шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулгын хүдэлмэри хэгдэхэ.

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ үхибүүдэй ухаан бодолой хүгжэлтэтэй нягта холбоотой юм: тиимэһээ түбхын түрүүн үхибүүдэй хараһан мэдэхэ юумэн тухай хэлүүлжэ, мэдүүлэл зохёолгохо, һүүлээрнь гурба-дүрбэн мэдүүлэлһээ бүридэһэн хэлэлгэ зохёохо дүршэлтэй болгохо. Тус хүдэлмэри үри дүнтэйгөөр ябуулхын тула элдэб янзын гоё зурагууд, техническэ хэрэгсэлнүүд, аман зохёолһоо: оньһон ба жороо үгэнүүд, таабаринууд, шүлэгүүд, дуунууд үргэнөөр хэрэглэгдэхэ.

Багшын урда иимэ зорилгонууд табигдана:

- үхибүүдэй аман хэлэлгэ үдэр бүри хүгжөөхэ, баяжуулха;
- үнгэтэ сюжетнэ зурагууды хэрэглэжэ, үхибүүдэй аман хэлэлгэ, ухаан бодолыень хүгжөөхэ;
- шэнэ үгэнүүдэй удхатай танилсуулха, тэдэниие хэлэлгэдээ хэрэглэхэ дадалтай болгохо;
- багшын табигһан асуудалда гүйсэд харюу үгэжэ шадаха;
- хэлэлгэ сооһоо мэдүүлэл, мэдүүлэл сооһоо үгэ илгажа һураха;
- үгэ юумэ нэрлэнэ ба үгэ олон удхатай гэжэ ойлгохо;
- үгэнүүдэй хоорондох холбоо оложо һураха;
- богони үгые үенүүдтэ һалгааха, үеһөө абяа илгаха дадалтай болгохо;
- аялган болон хашалган абяануудай илгаае модель дээрэ харуулжа шадаха;
- мэдүүлэл схемэ дээрэ харуулха шадабаритай болгохо;
- багшын аманһаа шүлэг, оньһон үгэнүүдые, жороо үгэнүүдые сээжэлдэхэ, таабаринуудые тааха дадалтай болгохо;
- бэшэлгын дэбтэр соохи үзэгүүдэй хубинууды, дүрсэнүүды бэшэхэ, мүн элдэб юумэнүүды зураха дадалтай болохо.

Бэлэдхэлэй үедэ иимэнүүд темэнүүдээр хөөрэлдөө үнгэргэхэдэ болоно: «Минии гэр бүлэ», «Манай хургуули», «Буряад һайхан оромни», «Манай класс».

Бэлэдхэлэй үеын түрүүшын хэшээлһээ эхилжэ, бэшэлгэдэ бэлэдхэл хэгдэхэ ёһотой. Үзэгүүдэй элементнүүды бэшүүлжэ һургаха. Дэбтэр соохи даабаринууды түрүүн багшын хүтэлбэри доро, удаань өөһэдөө бэшэжэ шадаха ёһотой. Дэбтэрэй түрүүшын нюурнуудта үгтэһэн жэшээнүүды дүүргэхэдээ, түрүүн багша самбарта бэшэжэ харуулха. Уридшалан багша самбарта эли тодоор зуража, жэшээ харуулха ёһотой, хаанаһаа эхилээд, хаана хүрэтэр яажэ бэшэхэб гэжэ ойлгуулха.

Энэ мэтээр грамотада һургалгын бэлэдхэлэй хэшээлнүүды хэжэ дүүргээд, саашадаа үзэглэлэй үедэ хэгдэхэ ёһотой грамотада һургалгын болон хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэри ябуулагдажа эхилхэ болоно.

2. Үзэглэлэй үе (16ч)

Энэ шатада үхибүүн зүбөөр үгүүлжэ, фонетическэ шүүлбэри хэжэ һурана. Аялган абяанууды тэмдэглэһэн үзэгүүд, дифтонгнууд, ехэ, бага үзэгүүд тухай ойлгосо эндэ үгтэнэ. 3-дахи шатада һурагшад хашалган абяанууды тэмдэглэһэн үзэгүүдтэй танилсана.

Фонетикэ сооһоо: абяанууд; тэдэнэй хоорондох илгарал: аялган ба хашалган абяанууд, тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд. Түргэн, удаан, дифтонг аялган абяанууд ба үзэгүүд. Үе, үе бии бололгодо аялгануудай үүргэ. Эрэ, эмэ, эрсэ аялганууд. Йотированна аялган үзэгүүд. Хашалган абяанууд ба үзэгүүд. Хатуу ба зөөлэн хашалганууд. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд. Зөөлэн хашалган абяануудай тэмдэг (и, ии, ю, юу, е, еэ, ё, ёо, я, яа, ь) Зөөлэн ба хатуу тэмдэгүүд.

Үзэглэлэй үедэ багша уншуулжа, бэшүүлжэ хургана, хэлэлгэ хүгжөөнэ, уншаха дуратай болгоно.

Лексикэ сооһоо – үгэ бүхэн юушьеб даа нэрлэнэ, олон удхатай байдаг, тиин нэгэ юумэн ондо ондоо үгөөр нэрлэгдэдэг гэжэ ойлгоно. Үгэ хэлэлгэ соогоо хэрэглэжэ, алибаа юумэн, үзэгдэл, байдал тухай хөөрэнэ.

Морфологиһоо – үгын удха дээрэ үндэһэлэн, үхибүүдые «юумэн», «шанар», «үйлэ» гэхэн грмматическа шанарнуудтай танилсуулна.

Синтаксис болон пунктуациһаа - нэн түрүүн үгэнүүдэй хоорондох холбоо харуулагдана. Мэдүүлэл тухай ойлгосотой болоно. Асууһан, идхәһан, хөөрәһэн, шангадхәһан аянгатайгаар мэдүүлэлнүүдые үгүүлнэ, уншана, тусхай аянга харуулһан тэмдэгүүдтэй танилсана (?!).

Бэшэлгэдэ хургалга (32 час).

Бэшэлгын хүдэлмэри грамотада хургалгын хэшээлдэ хэгдэхэ. Партадаа зүбөөр һууха, дэбтэрээ зүбөөр табиха, ручкаяа ба крандашаа зүбөөр бариха дадалтай болохо. Гараһан үзэгүүдээ, тэдэнэй хоорондох холболтыг нэгэ жэгдээр ниилүүлэн бэшэхэ. Ехэ ба бага үзэгүүдые, тэдэнэй холболтонуудыг зүбөөр бэшэхэ дадалтай болохо. Багшын хүтэлбэри доро үгэнүүд ба мэдүүлэлнүүдые (3-4 үгәһөө бүридәһэн) зүбөөр бэшүүлжэ хургаха. Дарамал ба бэшэмэл үгэнүүдые болон мэдүүлэлнүүдые уншуулаад, алдуугүйгөөр буулгажа бэшүүлхэ. Хүнгэн үгэнүүдые багшын уншалга доро зүбөөр бэшэхэ дүршэлтэй болгохо. Мэдүүлэлэй эхиндэ, хүнэй болон гэрэй амитадай нэрэдэ ехэ үзэг бэшэхэ дүрим ойлгожо, зүбөөр бэшэжэ хургаха.

3. Сэгнэлгын аргууд

1-дэхи класста уншалгын дадал хадаа «Үзэглэл», «Мушэхэн» ном соохи текст һурагшадай хэр зэргэ уншадаг болоһые ажаглалта дээрэхэ сэгнэгдэхэ ёһотой. Текст дээрэ хүдэлхэ шадабари хараадаа абан, программын эрилтын үндәһөөр табигдаһан хэмжээ баримталан, һурагшадай уншалгын дүршэл сэгнэхэ.

«эрхим» сэгнэлтэ хэрбээ:

1-дэхи классай һурагшын үгэнүүдые бүхэлээр (3-4 үетэй үгэнүүдые -үенүүдээр), һэлгэн, хазагайруулангуй, үзэг гээнгүйгөөр, удаан аялгануудыг зүбөөр, запятой, точкын һүүлдэ зогсолто зүбөөр хэрэглэн уншахадань табиха.

«һайн» сэгнэлтэ хэрбээ һурагшын:

Уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа һаань, сэглэлтын тэмдэгэй хойно зогсолто хээгүй һаань табиха.

«дунда зэргэ» хэрбээ һурагшын;

Уншахадаа, үгэ хазагайруулжа гү, али үгэ ба үенүүдые һэлгүүлжэ, орхижо, 4-5 алдуу гаргахадань табиха.

Класс	Сэгнэлтэ болон уншаха текстын үгын тоо		
1	«эрхим»	«һайн»	«дунда зэргэ»

	30-һаа дээшэ	15-20	15 доошо
--	--------------	-------	----------

Календарна-тематическа түсэб

Бэлэдхэлэй үе			
№	Темэнүүд	Үзэгдэхэ гол асуудалнууд	Болзор
1.	«Хүнэй үндэһэн газар дээгүүр, модоной үндэһэн газар доогуур»	Бүлэ тухай хөөрэлдөө үнгэргэхэ, гэр бүлынгөө фото-зураг хэрэглэхэ. Буряад зоной түрэхэн эхэ эсэгээ, бурхан шэнгээр хүндэлжэ ябадаг, тэдэндээ «Та» гэжэ хандадаг ёһо заншалтай танилсуулха. Эхэ эсэгынгээ уг гарабалыень мэдэжэ абаад ябаха гурим ойлгуулха. Дэбтэр соохи угай модон дээрэ гэр бүлынгөө дүрэнүүдые няжа, проект бүтээжэ болохо. Хэшээл бүхэнэй һүүлээр үхибүүн өөрыгөө сэгнэнэ.	
2	Буряад һайхан оромни	Буряад орон тухай хөөрэлдөө үнгэргэхэ, оньһон үгэнүүдые хэрэглэжэ болохо. Манай нютаг угаа баян юм: ой тайгатай, хада уулануудтай, голнуудтай, нуурнуудтай, таряалан сабшалантай. Ой тайгадамнай үнэтэй сэнтэй ан арьяатан, элдэб янзын модод, шубу шонхор элбэг, гол нуурнууднай загаһаар баян. Үргэн ехэ таряаланһаа, сабшаланһаа ургаса хуряажа, адууһа мала тэжээжэ, холлоно гээшэбди гэхэн ойлгосо үгэхэ. Байгаалида гамтайгаар хандахые хүмүүжүүлхэ. Буряад ороной карта хэрэглэжэ, мэдэхэ нютагуудаа нэрлэхэ, өөрынгөө түрэхэн нютаг тухай хөөрэхэ.	
3	«Эрхые һуранхаар бэрхые һура»	Оньһон үгын удха дээрэ үндэһэлжэ, хөөрөө эмхидхэхэ. Һурагша гэжэ хэн бэ? Энэ үгэ юун гэжэ ойлгонобши? Һургуулида ерэхэдээ, бэрхэ болохоёо ерэбэш, ном үзэхээ ерэбэш гэжэ ойлгуулха. Зурагуудые бүлэг болгогты. Ямар бүлэгүүд болгожо болохоб? Һургуулийн хэрэгсэлнүүд, нааданхайнууд.	
4.	Аман ба бэшэгэй хэлэлгэ гэжэ юун бэ?	Хэшээлдэ хэлэлгэ юундэ хэрэгтэйб гэхэн ойлгосо үгтэнэ. Дэбтэр соо үгтэһэн зурагуудые хараад, даабари уншаад, юундэ хэлэлгэ хэрэгтэйб гэжэ тэдэ бодомжолно. Багша иимэ асуудалнуудые табижа болохо: Хүнүүд хоорондоо яагаад хөөрэлдэнэб? Юунэй аргаар харилсанаб? Юунэй түлөө хүнүүд дундаа харилсанаб, хөөрэлдэнэб? Һананан һаналаа, бодолоо хайшан гээд дамжуулнаб? Хэлэнэй мэдээсэл сооһоо һурагшад хэлэлгэ тухай ойлгоно. Саашань гэхэн ойлгосо абажа, тэдэнэй илгарал тодоруулна. хаража, үхибүүд тэдэниие хоёр бүлэг (аман хэлэлгэ, бэшэмэл хэлэлгэ) болгоно.	

		Зурагаар ажал ябуулагдана. Класс тухай хөөрэлдэнэ. Текст харагты. Нургуулида үнгэргэһэн түрүүшын үдэр тухай хөөрэлдэнэ.	
5	Үгэ гэжэ юун бэ?	Үгэ гансашье үгүүлэгдэнэ бэшэ, үшөө юумэ, тэмдэг, үйлэ нэрлэнэ. Үгэ бүхэн ямар бэ даа удхатай байдаг гэхэн ойлгосо абана. Энэ хэшээлдэ түрүүшынхисэ үгын схемэ үгтэнэ. □	
6	Үгэ хэды удхатайб?	Үгэнүүд нэгэ удхатай, олон удхатай байдаг гэжэ ойлгосо үгэнэ. Жэшээлхэдэ: холонго (колонок) – холонго (радуга), ногоон (трава) – ногоон (цвет), май нара (месяц май) - нара (луна). Нэгэ адли юумые хоёр ондоогоор нэрлэнэ: жэшэнь: зуруул, шиира; нурагша, шаби. Нэгэ юумэе олон удхатай байжа болохо. Жэшэнь: Ород хэлэн, хүнэй хэлэн, гуталай хэлэн, хонхын хэлэн г.м.	
7	Үгэ юу нэрлэнэб?	Номой түрүүшын зурагуудые хаража, хөөрэлдэхэ, үгэ үйлэ тэмдэглэнэ гэжэ багша үхибүүдтэ ойлгуулха. Нэрэ үгэнүүдэй тэмдэгтэй адли байха гү? Эдэ хоёр бүлэг үгэнүүд юугээрээ илгаатайб? Нэрэ үгэнүүд юумэ нэрлэнэ. Жэшэнь: наран, сэсэг, самбар. Нэрэ үгэнүүд иимэ схемэтэй□. Зураг хаража, үйлэ нэрлэһэн үгэнүүдые олоно, асуудалда харюусана. Жэшэнь: хүбүүн тамарна, хүбүүн гүйнэ, хүбүүн наадана. Үйлэ нэрлэһэн үгэнүүд иимэ схемэтэй□. Удаадахи даабари дүүргэхэдээ, үхибүүд асуудал табина, харюусана. Жэшэнь: Эжы юу хэнэб? Нохой яанаб? Нэрэ үгэ ба үйлэ үгэ мэдүүлэл болоно.	
8.	Үгэнүүдэй хоорондох холбоо	Номой зурагуудые хаража, багша үхибүүдээрээ хөөрэлдөө эмхидхэнэ. Эндэ ямар сэсэг зураатай байнаб? Нэрлэгты. Ямар үнгэтэй сэсэг бэ? (шара, хүхэ). Ямар үгэнүүдые нэрлэбэбибди? Энэ үгэнүүд шанар тэмдэглэнэ. Шанар үгэнүүдые иимэ схемэ -тэмдэгээр харуулна □. Хоёрдохы зураг хаража, модонуудые сасуулан зэргэсүүлэн хараха, илгааень олохо. Нэгэ модон үндэр, нүгөөдэнь набтар, бүдүүн, нарин. Схемэнүүдые хэрэглэн, нанамжаяа хэлэнэ. Жэшэнь: шубуун ниидэнэ. Ямар шубуун? Томо шубуун ниидэнэ. Үхибүүд схемээр мэдүүлэл зохёоно. Шанар, нэрэ, үйлэ үгэнүүд мэдүүлэл болоно.	
9	Үгэнүүд хоорондоо холбоотой гү?	Зурагаар ажал ябуулха. Иимэ асуудалнуудаар эхилжэ болохо. Наран яанаб? Наран шарана. Ямар наран шаранаб? Шанга наран шарана. Нэрэ үйлэ хоёр холбоотой байдаг, шанар нэрэ хоёр холбоотой, шанар үйлэ хоёр дунда холбоогүй байдаг. Хоёрдохы зураг хараад, эдэ гурбан үгэнүүдэй янза хэрэглэн, мэдүүлэл	

		зохёоно. Схемэнүүдые хаража, холбооень олоно. Удаадахи зураг хаража, ажал тухай хөөрэлдэнэ. Онйһон үгэнүүдые хэрэглэжэ болохо. Жэшэнь: ажалша хүн арад зондоо хүндэтэй, хүдэлмэришэ хүн хүн зондоо тухатай. Энэ юу дархалнаб? Хүбүүн гэр дархална. Ямар хүбүүн дархална? Бэрхэ хүбүүн гэр дархална.	
10	Мэдүүлэл гэжэ юун бэ?	Ном соохи гурбан схемэ зэргэсүүлхэ. ☐ Модон ургана үндэр. ☐ Ургана модон үндэр. ☐ Үндэр модон ургана. Үгэнүүд мэдүүлэл соо дундаа холбоотой байдаг. Схемэнүүдые хаража, үгэнүүдэй холбоо олоно. Холбоонь зүб гү? Мэдүүлэлэй схемэ ондоо болоно. Бэшэгэй хэлэлгэдэ мэдүүлэл ехэ үзэгһөө эхилдэг, һүүлдэнь точка табидаг. Мэдүүлэлнүүдые схемээр зохёохо. Жэшэнь: Намар болобо. Хэрмэн һархяаг хатаана.Томо баабгай жэмэс эдинэ. Шубууд дуу дуулана.	
11	Үгэ юунһээ бүридэнэб?	Хуур гэжэ үгэ үгүүлнэ, үгэ сооһоо абяае нэгэ нэгээр үгүүлжэ, илганабди. Предметнэ зурагуудые хаража, абяануудые үгүүлнэ, нэрлэнэ. Энээн дээрэхээ үгэ абяануудһаа бүридэнэ гэжэ ойлгосо абана. Нэгэ, хоёр, гурбан абяатай үгэнүүд дээрэ ажаллана. Эдэ үгэнүүдээрээ мэдүүлэл зохёожо болохо.	
12	Үе гэжэ юун бэ?	Үхибүүдтэ ямар абяан үе бии болгоноб гэжэ ойлгуулха шухала. Энэ темэ үзэжэ байхадаа, үгэнүүд нэгэ, хоёр, гурбан ба гурбанһаа үлүүшье үетэй байдаг гэжэ ойлгуулха. Жэшэнь: ганса үетэй: хүн, гар, туг; хоёр үетэй: хада, модон; гурбан үетэй: басаган, һурагша. Үеын схемэ иимэ: ☐. Номой зураг хараад, юумэнүүдые нэрлэнэ: шоно, үнэгэн, бар, хэрмэн. Багшын харуулһаар альгаа ташан хубаана. Үгэ үенүүдһээ бүридэнэ гэжэ тобшолол гаргана. Удаадахи зурагуудые хаража, бэхижүүлгын даабари дүүргэхэ. Схемэдэ үгэ тааруулжа нэрлэ	
13	Абяанууд ямар байдаг бэ?	Хэшээл асуудалһаа эхилхэ. Ажагла. Оршон тойрон ямар абяанууд дуулданаб? Эрдэмтэд хөөрэлдөөд иимэ тэмдэгүүдые абahan байна. Темын гол зорилго хадаа, абяанууд аялган болон хашалган гэжэ илгардаг гэжэ ойлгуулха. Гол илгаань (торолтогүйгөөр, торолтотойгоор). Зураг 1хаража, гэр бүлэ тухай хөөрэлдөө эмхидхэнэ. Жэшэнь: энэ хэн бэ? Аба. Эрэ хүн. Баабай. Литературна хэлэн дээрэ аба гэдэг. Оршон тойрон хараад үзэгты, гэртээ ороё, ямар абяанууд гаранаб, дуулданаб. Ямар үгэнүүд байнаб? Үйлэ, шанар,	

		нэрэ үгэнүүд байна. Аба гэжэ үгэ үгүүлхэдэ, ямар абяанууд дуулданаб? Түрүүшын абяан ямар абяан болоноб? «а» абяан, үгүүлэгты. Яанабди? Дууланабди. Торолдоно гү? Үгы. Хоёрдохи абяа үгүүлнэ. «б», торолдоно гү? Энэ абяа үгүүлхэдэ, агаар торолдоно. «а» абяае иигээд тэмдэглэнэбди □. Энэ аялган гэжэ нэрэтэй. «б» иигээд тэмдэглэнэбди □, энэ хашалган. Аялган абяанууд торолдонгүй гарана, хашалган абяанууд торолдоно. Удаадахи даабари үхибүүдтэ дурадхаха. Модельдэ таараха үгэнүүдые олохо, нэгэ модельдэ олон үгэнүүд таараха байна. Хоёр зураг хараад, юугээрээ адлиб, юугээрээ ондооб гэжэ олоно.	
14	Аялган абяанууд ямар байдаг бэ?	Зураг хаража, энэ юун бэ гэжэ хөөрэлдэнэ. Хараасгай. Мэдүүлэл зохёоно. Алтан хараасгай нийдэнэ. Юун тухай хэлэгдэнэб? Хараасгай. Ологты. Юугээрээ ондооб? Юумэ нэрлэнэ. Хараасгай тухай юун гэнэб? Нийдэнэ. Энэ үйлэ үгэ болоно. Ямар гэнэб? Алтан. Шанар үгэ. Хараасгай гэжэ үгэһөө абяануудые гаргаха. Абяануудаа харуулха, үедэ хубааха, ха-раас-гай. Хэды абяантайб? 9. Модель хараад, хэлэнэ, үгүүлнэ. Энэ үгэ соо хэды аялган абяанууд бэ? 3. Үгүүлнэ. Бултадаа адли абяанууд гү? Үгүүлхэдэмни шагнагты. Түрүүшын абяан түргөөр үгүүлэгдэнэ. Хоёрдохи абяан удаанаар, гурбадахинь ондоогоор үгүүлэгдэнэ. Эдэ абяанууд ондо ондоогоор тэмдэглэгдэнэ: □-түргэн, □-удаан, □-дифтонг гэжэ нэрэтэй юм. Зурагуудые хаража, моделеэр ажаллана.	
15	Хашалган абяанууд ямар байдаг бэ?	Номой нюурта даха таха хоёрой зураг үгтэнэ. Эдэ үгэнүүд нэрэ үгэнүүд болоно. Даха гэжэ юун бэ? Таха гэжэ юун бэ? Удха дээрэнь хүдэлнэ. Үгын модель табина. Эдэ үгэнүүд абяануудаараа адли гү? Түрүүшын Д-Т абяанууд хоёр ондоо байна. Д-Т ямар абяанууд болоноб? Хашалган. Эдэ хоёр абяануудаа ондоогоор тэмдэглэхэ. Илгахын туладаа хүнүүд буландань точко табидаг байна. Эдэ хонгёо хашалганууд болоно. «д» - хонгёо, «т» -бүдэхи. Бүдэхи хашалган хооһон тэбхэлжэн соо точкогүй байха. Энэ хэшээлдэ шэнэ тэмдэг үгтэнэ: ≠ - адли бэшэ гэхэн тэмдэг. = энэ адли гэхэн тэмдэг. Жэшэнь: зана-сана, дуун –туун, жабар –шабар, бууса-бууза. Эдэ зурагуудые хаража, удха дээрэнь хүдэлнэ, юугээрээ илгаатай байнаб? Ямар хашалган абяан дуулданаб? «з» ямар абяан бэ? Хонгёо. «н» ямар абяан бэ? Хонгёо. Хоюуландань түргэн « а » аялган байна. «С» ямар абяан бэ? Бүдэхи.	

		3-дахи, 4-дэхи зурагуудай нэгэ зурагынь үгтэнэ, нүгөөдыень үхибүүд өөһэдөө олоно. Хашалган абяануудыень тодорхойлно. Хашалгануудые үзэжэ байхадаа, багшын хүтэлбэри доро хашалганай илгаае һурагшад шэхээрээ шагнан, илгаруулжа һурана. даабаринуудые дүүргэхэдээ, үхибүүд хонгёо ба бүдэхи гэжэ элирүүлнэ. Үгтэнэн шэнэ удхатай үгэнүүдые хэрэглэн мэдүүлэлнүүдые зохёоно. Иигэжэ хашалганай илгаае шэхээрээ илгаруулха дадалтай болоһон хойнонь, дэбтэр соохи дүримүүдтэй танилсуулхада зохид.	
--	--	--	--

Үзэглэлэй үе (16ч)				
№	Грамматика ба бэшэгэй дүримөөр үзэхэ гол хубинуудай нэрэ	Хэшээлэй зорилгонууд	Һурагшадай шадабари	Саг
1.	Түргэн, удаан ба дифтонг аялган абьянууд: А, а, Аа аа, Ай ай.	Түргэн ба удаан, дифтонг аялган абьянуудтай танилсуулха, үзэгүүдые бэшүүлжэ һургаха, аман хэлэлгэ хүгжөөхэ	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые илгаруулжа шадаха; үгэ сооһоо шэнэ абья илгаха, шэнэ абяанда үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэл зохёохо	1
2	Түргэн, удаан ба дифтонг аялган абьянууд: О о, Оо оо, Ой ой.	Түргэн ба удаан, дифтонг аялган абьянуудтай танилсуулха, үзэгүүдые бэшүүлжэ һургаха, аман хэлэлгэ хүгжөөхэ	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые илгаруулжа шадаха; үгэ сооһоо шэнэ абья илгаха, шэнэ абяанда үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэл зохёохо	1
3.	Түргэн, удаан ба дифтонг аялган абьянууд: У у, Уу уу, Уй уй.	Түргэн ба удаан, дифтонг аялган абьянуудтай танилсуулха, үзэгүүдые бэшүүлжэ һургаха, аман хэлэлгэ хүгжөөхэ	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые илгаруулжа шадаха; үгэ сооһоо шэнэ абья илгаха, шэнэ абяанда үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэл зохёохо	1
4.	Хонгёо хашалган абьян болон	Хонгёо хашалган] абьянуудтай болон үзэгүүдтэй танилсуулха, шэнэ үгэнүүдэй	Үгэ, мэдүүлэл сооһоо хатуу ба	1

	үзэгүүд: Нн, Мм, Лл.	удха ойлгуулха ба мэдүүлэл зохёолгожо хургаха. Хашалган аялганай ниилэлгэ харуулха, үе-нээмэл ба хаамал байдаг гэжэ ойлгуулха, үгэнүүдые уншажа хургаха	зөөлэн хашалганиие олохо, схемээр харуулха; үенүүдые, үгэнүүджые мэдүүлэлнүүдые уншаха, асуудалда харюусажа шадаха	
5.	Хонгёо хашалган абяан болон үзэгүүд: Р р.	Хашалган [р], [р*] абяанууд болон үзэгүүдтэй танилсуулха, үзэгүүдые холбожо үе, үгэнүүдые үгүүлэн, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншажа хургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха. Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ	1
6.	Түргэн ба удаан абяан ба үзэгүүд: И и, Ии ии аялганууд.	Түргэн ба удаан аялган [и] абяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха; [и] абяан хашалганай зөөлэниие тэмдэглэдэг гэжэ ойлгуулха, үгэнүүдые хэрэглэн схемээр харуулха, уншуулха. И. и Ии ии үзэгүүдые, үенүүдые зүбөөр холбон бэшүүлжэ хургаха	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые таниха, бэшэхэ. Үгэ сооһоо илгаха, хатуу ба зөөлэн хашалгантай үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэл зохёохо, схемээр харуулжа шадаха. Үгтэһэн	1

			үгэнүүдтэ схемэ зохёохо. Үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые уншаха. Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ	
7	Удаан аялган абяан ба үзэг: ы.	Удаан аялган [ы], ы үэгтэй танилсуулха; үгын дунда, һүүлдэ дайралдадаг, онсо илгааень элирүүлхэ, ойлгуулха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
8.	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: Ш ш.	Хатуу хашалган [ш] абяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха Ёурагшадай хэлэнэй нөөсэлгэ баяжуулха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха. Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ	1

9.	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: X х.	Хашалган [х], [х*] абяанууд болон үзэгүүдтэй танилсуулха, схемээр харуулжа шадаха дадал олгохо. Үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншажа хургаха Нурагшадай хэлэнэй нөөсэлгэ баяжуулха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха. Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ	1
10.	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: h h.	Хашалган [h], [h*] абяанууд болон h, h үзэгүүдтэй танилсуулха.Шэнэ үгэнүүдэй удхыень тайлбарилан танилсуулха, анализ, синтез, зүбөөр уншажа хургаха	Шэнэ абяанда таабари болон оньhon үгэнүүдые сээжэ мэдэхэ. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэн схемээр харуулха. Үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха, асуудалда дүүрэн харюу үгэхэ	1
11	Хонгёо хашалган абяан болон үзэгүүд: Г г.	Хашалган [г], [г*] абяанууд болон үзэгүүдтэй танилсуулха. Үгын анализ, синтез хүүлэжэ хургаха. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр үгүүлэн уншуулжа хургаха.	Үгтэһэн зурагаар үгэнүүдые зүб нэрлэхэ, анализ, синтез хэхэ. Асуудалнуудта дүүрэн харюу үгэхэ	1

12.	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: Т т.	Хашалган [т], [т*] абяанууд ба үзэгүүдтэй танилсуулжа, бэшэ үзэгүүдтэй холбожо үе, үгэнүүдые болон мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншуулжа һургаха. Үгын анализ, синтез хэхэ дадал олгохо	Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ. Үгэ сооһоо хатуу ба зөөлэн хашалганиие олохо, схемээр харуулха; үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэ һанаха.Текст зүбөөр уншаха ба асуудалнуудта харюу үгэхэ	1
13	Хонгёо хашалган абяан болон үзэгүүд: Д д.	Хашалган [д], [д*] абяанууд болон үзэгүүдтэй танилсуулха. Үгын анализ, синтез хэхэ дадал олгохо. Һурагшадай хэлэлгын нөөсэлгэ баяжуулха	Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ. Үгэ сооһоо хатуу ба зөөлэн хашалганиие олохо, схемээр харуулха; үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэ һанаха.Текст үелэн зүбөөр уншаха ба асуудалнуудта харюу үгэхэ	
14.	Хонгёо хашалган абяан болон үзэгүүд: Б б.	Хащалган [б], [б*] абянууд болон үзэгүүдтэй танилсуулха, аман хэлэлгэ хүгжөөхэ	Шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ. Үгэ сооһоо хатуу ба зөөлэн хашалганиие олохо, схемээр харуулха; үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэ һанаха.Текст үелэн зүбөөр уншаха ба асуудалнуудта харюу үгэхэ	1

15	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: С с.	Хашалган [с], [с*] абяанууд ба үзэгүүдтэй танилсуулха. Шэнэ үгэнүүдтэй танилсалга, удхыень тайлбарилан мэдүүлэлнүүдые зохёохо. Үе, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр уншажа һургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
16.	Түргэн, удаан ба дифтонг аялган абяан болон үзэгүүд: Э э, Ээ ээ, Эй эй.	Түргэн ба удаан, дифтонг аялган абяануудтай ба үзэгүүдтэй танилсуулха. Үгын анализ болон синтез хэхэ дадал олгохо. Үе ба үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр үгүүлэн уншажа һургаха	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые таниха, бэшэхэ. Үгэ сооһоо илгаха, шэнэ абяанда үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэл зохёохо, схемээр харуулжа шадаха. Үгтэһэн үгэнүүдтэ схемэ зохёохо. Үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые уншаха, асуудалда дүүрэн харюу үгэхэ, шэнэ абяанда шүлэг сээжэ мэдэхэ	1
17	Түргэн, удаан ба дифтонг аялган абяан болон	Түргэн ба удаан, дифтонг аялган абяан ба Ү, ү, Үү үү, Үй үй үзэгүүдтэй танилсуулха. Бурад алфавидай ү үзэг э	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ,	

	үзэгүүд: Ү ү Үү үү Үй үй.	аялгантай бэшэгдэдэг гэжэ ойлгуулха, бэшэг дээрэ харуулха; үе болон үгэнүүдые зүбөөр үгүүлэн уншуулжа хургаха	шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
18	Түргэн, удаан аялган абьян болон үзэгүүд: Өө өө.	Удаан аялган [ө] абьян ба Өө, өө үзэгүүдтэй танилсуулха. Буряд алфавидай удаан өө үзэг э аялгантай бэшэгдэдэг гэжэ ойлгуулха, бэшэг дээрэ харуулха; үе болон үгэнүүдые зүбөөр үгүүлэн уншуулжа хургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, үгтэһэн текстын мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
19	Хонгёо хашалган абьян болон үзэгүүд: 3 з.	Хашалган [з], [з*] абьянууд болон 3, з үзэгүүдтэй танилсуулха.Шэнэ үгэнүүдэй удхыень тайлбарилан танилсуулха, анализ, синтез, зүбөөр уншажа хургаха	Шэнэ абьянда таабари болон оньһон үгэнүүдые сээжэ мэдэхэ. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэн схемээр харуулха. Үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха,	

			асуудалда дүүрэн харюу үгэхэ	
20	Хонгёо хашалган абяан ба үзэгүүд: Ж ж. Аялган болон хашалган абяануудыг дабталга	Хатуу хашалган [ж] абяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа хургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
21.	Йотированна түргэн болон удаан аялган абяан ба үзэгүүд: Я я, Яа яа.	[йа] аялган абяанай хоёр ажалтай, Я, я, Яа, яа үзэгүүдтэй танилсуулха, бэшүүлжэ хургаха, үе болон үгэнүүдые, үгтэһэн текст зүбөөр үелэн уншажа хургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	1
22	Йотированна түргэн болон удаан аялган абяан ба үзэгүүд: Ё ё, Ёо ёо.	[йо] аялган абяанай хоёр ажалтай, Ё, ё, Ёо, ёо үзэгүүдтэй танилсуулха, бэшүүлжэ хургаха, үе болон үгэнүүдые, үгтэһэн текст зүбөөр үелэн уншажа хургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр	

			харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
23	Йотированна түргэн болон удаан аялган абьян ба үзэгүүд: Е е, Еэ еэ.	[йэ} аялган абьянай хоёр ажалтай, Е, е, Еэ, еэ үзэгүүдтэй танилсуулха, бэшүүлжэ һургаха, үе болон үгэнүүдые, үгтэһэн текст зүбөөр үелэн уншажа һургаха	Хэблэмэл ба бэшэмэл үзэгүүдые таниха, бэшэжэ шадаха. Үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэ зохёохо. Үе болон үгэнүүдые, үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха, удхыень ойлгон асуудалнуудта дүүрэн харюу үгэхэ	
24	Йотированна түргэн болон удаан аялган абьян ба үзэгүүд: Ю ю, Юу юу.	[йо] аялган абьянай хоёр ажалтай, Ю, ю, Юу, юу үзэгүүдтэй танилсуулха, бэшүүлжэ һургаха, үе болон үгэнүүдые, үгтэһэн текст зүбөөр үелэн уншажа һургаха	Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, үгтэһэн текст үелэн зүбөөр уншаха,	

			асуудалнуудта харьюусаха.	
25	Зөөлэн тэмдэг Ы.	Зөөлэн тэмдэгэй үүргэтэй, бэшэлгэтэй танилсуулха; үгын анализ болон синтез хүүлэхэ, үгэ, мэдүүлэлнүүдые уншажа, удхыень ойлгуулха	Хэблэмэл, бэшэмэл үзэг таниха ба бэшэжэ, илгажа шадаха. Үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэнүүдые зохёохо; схемээр харуулха, үгэнүүдэй тайлбари мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэрэглэхэ	
26	Илгаһан зөөлэн ба хатуу тэмдэгүүд	Зөөлэн тэмдэгэй үүргэтэй, бэшэлгэтэй танилсуулха; үгын анализ болон синтез хүүлэхэ, үгэ, мэдүүлэлнүүдые уншажа, удхыень ойлгуулха	Хэблэмэл, бэшэмэл үзэг таниха ба бэшэжэ, илгажа шадаха. Үгтэһэн схемэдэ тааруулан үгэнүүдые зохёохо; схемээр харуулха, үгэнүүдэй тайлбари мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэрэглэхэ	
27.	Бүдэхи хашалган абьян ба үзэгүүд: К к.	Хатуу ба зөөлэн хашалган [к] абьян ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа хургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо.	1

			Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
28	Хонгёо хашалган абяан ба үзэгүүд: В в.	Хатуу ба зөөлөн хашалган [в] абяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа хургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
.29	Бүдэхи хашалган абяан ба үзэгүүд: П п.	Хатуу ба зөөлөн хашалган [п] абяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа хургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые	

			үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
30	Бүдэхи хашалган абьян ба үзэгүүд: Ф ф.	Хатуу ба зөөлөн хашалган [ф] абьян ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа һургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	1
31	Бүдэхи зөөлөн хашалган абьян ба үзэгүүд: Ч ч.	Зөөлөн хашалган [ч] абьян ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа һургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	

32	Бүдэхи зөөлэн хашалган абьяан ба үзэгүүд: Щ щ.	Зөөлэн хашалган [щ} абьяан ба үзэгүүдтэй танилсуулха, абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо үгэхэ. Үе болон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншажа һургаха	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо хадуун абаха. Зурагаар үгэнүүдые зүбөөр нэрлэжэ, шэнжэлжэ, схемээр харуулха, мэдүүлэл зохёохо. Номоор хүдэлмэри: үенүүдые, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые үелэн зүбөөр уншаха, асуудалнуудта харюусаха.	
33.	Дабталга.	Аялган болон хашалган абьянуудые дабталга	Үгын схемэ ба модель	
34	Үзэглэл. Г. Чимитов.			
35	Үзэглэлэй һайндэр			

**Үзэглэлэй саашанхи үе
Буряд хэлэн**

№	Темэнүүд	Саг	Болзор
1	Абьянууд үзэгүүдһээ юугээрээ илгарнаб?	1	
2	Ямар абяе аялган абьяан гэнэб?	1	
3	Ямар аялган абяе түргэн аялган абьяан гэнэб?	1	
4	Удаан аялган абяе яжа бэшэхэб? Удаан өө, ы аялганууд	2	
5	Дифтонг абьянуудай бэшэлгэ ямар бэ? Дифтонгнуудые зүб бэшэхэ дүрим.	2	
6	Аялган үзэгүүд яжа илгардаг бэ?	2	
7	Үгэ соо аялган үзэгүүд яжа таарадаг бэ?	2	
8	Аялган үзэгүүд үгэ соо яжа һубаридаг бэ?	2	
9	Ямар абяе хашалган абьяан гэнэб?	1	
10	Хонгёо ба бүдэхи хашалгануудые яжа илгаруулхаб?	2	
11	Е, еэ, я, яа, ё, ёо, ю, юу, и, ии үзэгүүд ямар «ажалтайб»?	2	
12	Ямар ушарта йотирована үзэгүүд хоёр абяа тэмдэглэнэб?	2	

13	Зөөлэн тэмдэг ямар «ажалтайб»?	1	
14	Үгэнүүдые яаж шэнэ муртэ оруулхаб?	1	
15	Буряд алфавит хэды үзэгтэйб?	1	
16	Юумэ нэрлэһэн үгэнүүд.	1	
17	Юумэнэй үйлэ тэмдэглэһэн үгэнүүд.	2	
18	Юумэнэй шанар тэмдэглэһэн үгэнүүд.	2	
19	Ямар үгэнүүдые абтаһан үгэнүүд гэнэб?	1	
20	Ямар үгэнүүд ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг бэ?	1	
21	Мэдүүлэлэй һүүлдэ ямар сэглэлтын тэмдэг табигдахаб?	1	
22	Хэлэлгэ бэшэг дээрэ яаж харуулагдахаб?	1	
23	Урихан хабар. Б. Мунгонов	1	
24	Мартын найман. Г. Дашабылов Эжын һайндэр. Д. Ошоров	1	
25	Яһахан. Л. Толстой	1	
26	Зураг. Д. Ошоров	1	
27	Аягүй ушар. Б. Санжин.	1	
28	Элүүр энхын зам. (зурагаар хүдэлмэри)	1	
29	Гурбан нүхэд. Ш. Нимбуев Түрүүшын космонавт.	1	
30	Табан хурган (онтохон). А. Тороев	1	
31	Хуурша хүбүүн (онтохон).	1	
32	Һургаалтай хүбүүн. Д. Ошоров	1	
33	Арадай аман зохёол. Онъһон үгэнүүд. Таабаринууд.	1	
	Классһаа гадуур уншалга		
1	Будамшуу (онтохон).		
2	Баабгай жэрхи хоёр (онтохон).		
3	Ажалша тоншуул. А. Тороев		
4	Шубуудай аша туһа. Д. Ошоров		
5	Буряд орон. Улаан-Үдэдэ.		

Буряад хэлэн 2класс.

Оролто үгэ.

Эхин шатын классуудта үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа гол шухала хоёр бүлэгһөө бүридэнхэй:

- 1)Грамотада хургаха шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ
- 2)Грамматика, бэшэгэй дүрим үзэхэ шата хугжоолгэ

Тус программын гол шэглэлнүүд гээшэ хадаа иимэнүүд:

1. Бэшэхэ шадабаритай болгохо.
- 2.Харилсаха шадабаритай болгохо

Буряад хэлэнэй номоор хуралсал эмхидхэлгэ иимэ гол заршамуудые баримтална:

а) «хэлэн» гэхэн метапредметнэ үзэгдэлэй гол ойлгосонуудтай үхибүүд нэн түрүүн түрэл (буряад) хэлэн дээрээ танилсаха ёһотой;

б) буряад хэлэнэй удха хуралсалай аргаар үхибүүдые хүгжөөхэ зэргэтэй;

в) буряад хэлэнэй туһаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэ мэдэхэ болохо аргатай;

г) буряад хэлэ үзэхэ процесс үхибүүнэй физиологическэ болон психологическа хүгжэлтэдэ

тааруу байха ёһотой;

д) багшын ород хэлээр ямаршыё альтернативна номуудые абаад ябахадань, тэдээндэнь энэ буряад хэлэнэй ном таараха аргатай.

е) фонетическэ, орфографическа, графическа, грамматическа ойлгосонуудые уламжалан үзэлгэ.

ё) орфографическа дадал дүршэл хүгжөөлгэ;

ж) хэлэлгэ хүгжөөлгэ;

Хоёрдохи компонентнь методическа дурадхалнууд болоно. Тус пособиин байгуулга условноор

4 бүлэгтэ хубаарна.

1) буряад хэлэ үзэхэ гол технологи үгтэнхэй, комплексын компонентнүүдэй үүргэ элирүүлээтэй.

2) буряад хэлэнэй удха яагаад үзэхэб гэхэн асуудалда харюу үгтэнэ.

3) шалгалтын хүдэлмэри

4) жэшээтэ хэшээлнүүд

Хэшээл бүхэн проблемнэ асуудалһаа эхилнэ. Хэшээл бүхэндэ хэрэглэгдэхээр зохёогдоһон даабаринууд үхибүүдэй хүгжэлтын хэмжээнүүдтэ тааруулан зохёогдонхой. Һүүлээрнь тэрэ модель (схемэ, таблица, тодорхойлол) соо харуулһан мэдэсээ үхибүүн бүхэн аман хэлэлгэ соогоо хэлэхэ болоно.

Тийһэнэйн удаа «шэнэ» мэдэсэ (шадабари) хэрэглэгдэжэ эхилхэ ёһотой болоно. Тиин хэрэглэлгын шата эхилнэ. Үгтэһэн даабаринуудые олон ондоо ушарнуудта дүүргүүлжэ, шэнэ ойлгосо хэрэглүүлжэ һургаха шухала. Даабаринуудые шэлэхэдээ, үхибүүдэйнгээ хүгжэлтын хэмжээ хараалха ёһотой болоно. Дээрэ хэлэгдэхэндэ дүн гаргахата, ном соо үгтэһэн параграф бүхэн өөрын байгуулгатай:

1) Проблемнэ асуудалһаа уламжалан, ямар мэдэсэ шадбаритай болохо гээшэбибдигэжэ үхибүүдэй өөһэдын ойлгохо аргатай болгохоор зохёогдоһон даабаринууд.

2) Үхибүүдэй өөһэдынгөө табиһан проблемнэ асуудалаа шийдхэжэ бээлүүлхээрнь табигдаһан даабаринууд.

3) Илгаха, шэлэхэ, шалгажа һургаха, өөһэдынгөө хэһэн хүдэлмэри сэгнэхэ гэхэн шэглэлтэй даабаринууд.

4) Бэрхэшээлтэй даабаринууд.

5) Шалгалтын даабаринууд.

№	Бүлэг	Сар
1.	Мэдүүлэл	11
2.	Үгэ. Абьян ба үзэгүүд.	30
3.	Абтаһан үгэнүүд	7
4.	Юумэнэй нэрэ	13
5.	Үйлэ үгэ	7
6.	Тэмдэгэй нэрэ	9
7.	Үгын үндэһэн. Түрэл үгэнүүд.	7
8.	Хэлэлгэ	10

9.	Хэлэлгын нюусанууд	5
10.	Жэл соо үзэһэнөө дабталга	3
		102

2-4-дахи классуудай программын удха үхибүүдые зүбөөр бэшүүлжэ, зүбөөр хэлүүлжэ хургаха шухала эрилтэнүүдые табина

№	Төмөр	Сайр
Мэдүүлэл 11ч		
1	Мэдүүлэл тухай ойлгосо	1
2	Мэдүүлэлэй эхинэй ехэ үзэг	1
3	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд.	1
4	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд ямар нэрэтэйб?	1
5	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон	1
6	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон	1
7	Мэдүүлэлэй янзланууд	1
8	Юрэ хөөрөхэн мэдүүлэл	1
9	Асууһан мэдүүлэл	1
10	Шангадхаһан мэдүүлэл	1
11	Шалгалта. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Үгэ. Абьян ба үзэгүүд 30ч		
12	Үгэ юунһээ бүридэдэг бэ?	1
13	Аялган абьян хашалган абьянһаа юугээрээ илгаатайб?	1
14	Үгын үе. Үгэ соо хэды үе байжа болохоб?	1
15	Үе таһалжа,шэнэ мүртэ нүүлгэжэ бэшэлгэ	1
16	Буряад алфавит.Диктант	1
17	Абьян ба үзэгүүд	1
18	Түргэн ба удаан аялганууд	1
19	Йотированна я, е, ё, ю аялганууд.	1
20	Йотированна аялганууд	1
21	Шалгалта. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
22	Аялган үзэгүүдэйзүб бэшэлгэ.Аялганай тааралдал	1
23	Аялганай тааралдал	1
24	Аялганай һубарил	1
25	Аялганай һубарил	1
26	Даабари – тест. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
27	Түргэн у – ү	1
28	Удаан уу - үү	1
29	Дифтонг уй-үй	1
30	Удаан ы-и	1
31	Удаан өө-ээ	1
32	Шалгалта. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
33	Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд	1
34	Хатуу ба зөөлөн хашалганууд	1
35	Зөөлөн тэмдэгэй үүргэ	1
36	Хашалганууды зөөлэрүүлхэ арганууд	1
37	Шалгалтын хүдэлмэри. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Үгэ соо б, д, г хашалганууд 4ч		
38	Үгэ соо Б хашалган абья бэшэлгэ	1

39	Үгэ соо Г хашалган абяа бэшэлгэ	1
40	Үгэ соо Д хашалган абяа бэшэлгэ	1
41	Тест – даабари. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Абтаһан үгэнүүд 7ч		
42	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо	1
43	Абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүрим	1
44	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгануудые зүб бэшэлгэ	1
45	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгануудые зүб бэшэлгэ	1
46	Илгаһан хатуу тэмдэгтэй абтаһан үгэнүүд.	1
47	Абтаһан үгэнүүд илгаһан хату тэмдэгтэй	1
48	Диктант. Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Юумэнэй нэрэ 13ч		
49	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосо	1
50	Юумэнэй нэрэ – хэлэлгын хуби	1
51	Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалга.	1
52	Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалга	1
53	Хүнэй нэрэ,обог,фамили.	1
54	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд	1
55	Амитанда үгтэһэн нэрэнүүд.	1
56	Географическа нэрэнүүд	1
57	Шалгалтын хүдэлмэри.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
58	Юумэнэй нэрын үгын түхэл	1
59	Юумэнэй нэрын хубилха ёһо	1
60	Дабталга ба хадуулга	1
61	Тест – даабари. Алдуунуудаа усадхах ажал	1
Үйлэ үгэ 7ч		
62	Үйлэ үгэ тухай ойлгосо	1
63	Үйлэ үгэ – хэлэлгын хуби	1
64	Үйлэ үгэ – хэлэлгын хуби	1
65	Үйлэ үгэ - хэлэгшэ	1
66	Үйлэ үгэ – мэдүүлэлэй шухала гэшүүн	1
67	Дабталга	1
68	Шалгалта.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Тэмдэгэй нэрэ 9ч		
69	Тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосо	1
70	Тэмдэгэй нэрэ – хэлэлгын хуби	1
71	Тэмдэгэй нэрэ – хэлэлгын хуби	1

72	Тэмдэгэй нэрэ-юрын гэшүүн-элирхэйлэгшэ	1
73	Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоо	1
74	Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоо	1
75	Адли болон харша удхатай үгэнүүд	1
76	Адли болон харша удхатай үгэнүүд	1
77	Диктант.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Үгын үндэһэн. Түрэл үгэнүүд 7ч		
78	Түрэл үгэнүүд тухай ойлгосо.	1
79	Түрэл үгэнүүд	1
80	Нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд.Үгын үндэһэ илгалга.	1
81	Үгын үндэһэ илгалга	1
82	Адли хубитай үгэнүүд түрэл үгэнүүд гээшэ гү?	1
83	Дабталга. Шалгалтын хүдэлмэри.	1
84	Диктант.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Хэлэлгэ 10ч		
85	Хэлэлгэ гэжэ юун бэ?	1
86	Монолог,диалог.	1
87	Текст тухай ойлгосо.Гол удха.	1
88	Абзац.	1
89	Текстын хубинууд	1
90	Текстын хубинууд	1
91	Текстын янзанууд:зураглал,домоглол.	1
92	Текстын янзанууд	1
93	Һургалгын изложени.	1
94	Тест-даабари.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
	Хэлэлгын нюусанууд	5ч
95	Фразеологизмууд	1
96	Фразеологизмууд	1
97	Онһон үгэнүүд болон таабаринууд.	1
98	Шалгалта.	1
99	Диктант.Алдуунуудаа усадхаха ажал	1
Жэл соо үзэһэнөө дабталга 3ч		
100-102	Жэл соо үзэһэнөө дабталга.Тест.Жэлэй эсэсэй шалгалтын хүдэлмэри.	3

1четверть	Шалгалтын хүдэлмэри-2, диктант-1,тестовэ даабари-1	27
2четверть	Тестовэ даабари-1, шалгалтын хүдэлмэри-2, диктант-1	21

3четверть	Диктант-1, шалгалтын хүдэлмэри-2, тестовэ даабари-1	30
4четверть	Шалгалтын хүдэлмэри-2,диктант-3, хургалгын изложени-1, тестовэдаабари-1	24
		102

Хэрэглэгдэһэн литература.

Буряад хэлэн. Р.С.Дылыкова.Т.Б.Базаргуруева.Д.Б.Дугарова. 2016.

Методическа дурадхалнууд

2016.Р.С.Дылыкова.Т.Б.Базаргуруева.Д.Б.Дугарова.

Буряад хэлэнэй грамматикаар таблицанууд.А.Б.Санжаева.

Буряад хургуулиин программанууд 1-4 классууд Р.С.Дылыкова. 2013.

Тайлбари бэшэг.

Хоёрдохи классхаа эхилжэ буряад хэлэнэй грамматика ба бэшэгэй дүрим үзэгдэхэ болоно. Эхин классуудта грамматика ба бэшэгэй дүримүүдхээ эгээл хүнгэн мэдэсэнүүд оруулагданхай. Эхин классай хурагшад үгын фонетическэ бү ридэлтэй, зарим хэлэлгын хубинуудтай ба тэдэнэй шухала формонуудтай, мэдүүлэлэй гэшүүдтэй, бэшэгэй дүримүүдтэй танилсаха болоно.

Хурагшадые үгын лексическэ удха шанартай, олон ондоо болон дүтэрхы удхатай үгэнүүдтэй практическаар танилсуулха. Хурагшад грамматикын болон бэшэгэй дүримүүдтэй танилсажа, хэлэ шудалан үзэлгэдэ хабаатай арга хэрэгсэлнүүдые түрэл түрэлөөрнь илгажа ба тэдэнээ зэргэсүүлэн хаража үзэхэ, тобшолол гаргаха шадабаритай болохо зэргэтэй.

Буряад хэлэн хургуулида гол шухала предметүүдэйн нэгэн болоно. Юундэб гэхэдэ:

- 1) хургуулида хурагшадые арадай ниитын байдалда аргагүй ехэ үүргэ дүүргэдэг хэлэндэ (аман болон бэшэмэл хэлэндэ) хургана;
- 2) хурагшад өөрынгөө түрэлхи хэлэн дээрэ арадайнгаа ниитын байдалтай, ажахытай, байгаалитай танилсана гээшэ. Түрэлхи хэлэн хурагшадай бэшэ предметүүдые үзэхэдэнь үндэнэ хууринь боложо үгэнэ. Тиимэхээ түрэлхи хэлэээ хайн мэдэнэн хурагша ород, хари хэлэнүүдые бэлээр, гүнзэгыгөөр ойлгодог, шудалдаг гээшэ;
- 3) түрэлхи хэлэ үзэхэдөө хурагшадай ухаан бодол хүгжэдэг. Түрэлхи хэлэнэйнгээ фонетикэ, грамматика, орфографи (бэшэмэл хэлэн), орфоэпи (аман хэлэн), лексикэ, стилистикэ (үгын найруулга) үзэхэдөө хурагшад ухаан бодолоороо бодожо, логическа тобшололнуудые хэнэ. Өөрынгөө түрэлхи хэлэнэй онсо илгаануудые бэшэ хэлэнүүдтэй (илангаяа ород хэлэтэй) сасуулна, онсо илгаануудые нь илгаруулна. Иигэжэ хурагшадай ухаан бодол саашадаа хүгжэнэ гээшэ;
- 4) түрэлхи хэлэн хурагшадаа хүмүүжүүлхэ гол зэмсэгынь болоно; тэдэнэр өөрынгөө түрэлхи хэлэн дээрэ буряад арадайнгаа түүхэ, уг гарбал, соёл, ёһо заншалнуудтай танилсажа, дуратай болоно, сэгнэжэ хурана. Энэ хэрэгтэ аргагүй ехэ үүргэ түрэлхи хэлэн дүүргэнэ гээшэ.

Эхин хургуулида **буряад хэлэ заалгын гол зорилгонь** хадаа хурагшадые **литературна хэлэнэй нормодо, аман болон бэшэгэй хэлэндэ үргэнөөр, мүн зүбөөр хурагшадаа хэлүүлжэ хургалга болоно.**

Багша хурагшадаа литературна хэлэнэйнгээ гол түлэб фонетическэ болон синтаксическа онсо илгаануудые ехэнхидээ ойлгуулха ёһотой. Энэ ойлгоһон мэдэсэнүүдые нь бодото байдал дээрэ хурагшадтаа хэрэглүүлжэ хургаха, зүбөөр, уран гоёор, найруулан уншуулжа, аман хэлээр хэрэглэгдэнэн гү, али бэшэгдэнэн юумээр удхын, логическа талаһаа зүбөөр зохёогдоһон бэе бээтэйгээ холбоотой, бэе бэеһээ дулдыдаһан юрын мэдүүлэлнүүдые зохёолгожо, хэлүүлжэ, бэшүүлжэ хургаха; орфографическа болон сэглэлтын гол түлэб дүримүүдые ойлгуулаад, зүбөөр, алдуугүйгөөр хурагшадые бэшүүлжэ хургаха; үгэнүүдые болон тэдэнэй дүрсэнүүдые аман хэлэндээ литературнаар үгүүлжэ хургаха; хурагшадайнгаа нютаг хэлэнүүдэй алдуунуудые уридшалан мэдэжэ абаад, бодото дээрэнэ заһаха. Эхин хургуулиин багшанар иимэрхүү зорилгонуудые бээлүүлхээ оролдохо болоно.

Календарно-тематическа тусэб

№	Сэдэбээ нэрэ	Саг
1	хуралсалай шэнэ жэлээр. Түрэл найхан буряад хэлэн.	1
2,3	Абяан ба үзэгүүд. Алфавит.	2
4	Йотированна аялганууд	1
5, 6	Аялганай тааралдал	2
7, 8	Аялганай нугарал	2
9	Аялган үзэгүүдые зүб бэшэлгэ: у-ү,уу-үү, уй-үй	1
10	Үгын хана ии-ы үзэгүүдые бэшэхэб	1
11	Үгын хана өө-ээ үзэгүүдые бэшэхэб	1
12	Үгын хана ээ-эй үзэгүүдые бэшэхэб	1
13, 14	Хашалганай хату ба зөөлэн яажа харуулагданаб	2
15	Шалгалтын хүдэлмэри. Шэнэ үгэнүүдые бии болголго.	1
16	Түрэл үгэнүүд. Үгын үндэһэн.	1
17, 18	Түрэл үгэнүүд. Залгабари (суффикс)	2
19	Дабталга. Түрэл үгэнүүд.	1
20	Мэдүүлэл соо үгэнүүд яажа хубилнаб. Нэгэ түхэлтэй үгэнүүд.	1
21	Үгын гараһан хуури.. Залгалта.	1
22	Үгын залгалта. Нэгэ түхэлтэй үгэнүүд.	1
23	Диктант.	1
24	Дабталга. Алдуу дээрэ ажал.	1
25	Үгын гараһан хуури.. Дабталга.	1
26	Үгын анхан хуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялгануудые бэшэлгэ.	1
27	Үгын анхан хуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялгануудые бэшэлгэ.	1
28	Үгын хурида тодо бэшэ тургэн аялгануудые зүбөөр бэшэлгэ	1
29	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
30, 31	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгануудые зүбөөр бэшэлгэ	2
32	Абтаһан үгын һүүлдэ тургэн и аялган бэшэлгэ	1

33	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
34	Хэлэлгын хубинууд	1
35	Юумэнэй нэрэ- хэлэлгын хубинууд	1
36,37	Юумэнэй нэрын нэгэнэй болон олоной тоо	2
38	Юумэнэй нэрын хубилалга-зохидол	1
39	Нэрын падеж. Нэрлүүлэгшэ.	1
40	Хамаанай падеж	1
41,42	Зүгэй падеж	2
43	Үйлын падеж	1
44	Зэбсэгэй падеж	1
45	Хамтын падеж	1
46	Гаралай падеж	1
47, 48	Дахуул үгэнүүд	2
49	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
50,51,52	Тэмдэгэй нэрэ хэлэлгэ соо хэрэгтэй гу?	3
53	Тэмдэгэй нэрэ ямар гэшүүн болоноб?	1
54,55	Тэмдэгэй нэрэ. Мэдүүлэлэй юрын элирхэйлэгшэ	2
56	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
57,58	Үйлэ үгэ (глагол) - хэлэлгын хубинууд	2
59,60,61	Үйлэ үгын анхан нуриин тодо бэшэ аялганууд	3
62	Үйлэ үгын нури, залгалта	1
63	Үйлэ үгын сагууд	1
64,65	Үйлэ үгын мүнөөсаг	2
66,67	Үйлэ үгын үнгэрһэн саг	2
68,69	Үйлэ үгын ерээдүй саг	2
70,71,72	Үйлэ үгэ. Хэлэгшэ - мэдүүлэлэй шухала гэшүүн.	3
73	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
74	Юумэнэй нэрэ. Дахуул үгэ. Тэмдэгэй нэрэ. Үйлэ үгэ.	1
75,76	Мэдүүлэл. Мэдүүлэлэй шухала, юрын гэшүүд	2
77,78	Мэдүүлэлэй (илгаа) янзганууд	2
79,80	Хуряангы болон дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд	2

81,82,83	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо.	3
84,85	Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд: элирхэйлэгшэ, нэмэлтэ	2
86	Шалгалтын хүдэлмэри. Диктант.	1
88	Текст. Гол удха	1
89,90	Текстын янзанууд. Домоглол. Зураглал. Бодомжолго.	2
91	Текстын хубинууд. Нэрлэлгэ.	1
92, 93	Фразеологизмууд.	2
94	Үгын сэхэ ба шэлжэлһэн удха.	1
95	Синонимууд. Антонимууд. Омонимууд.	1
96	Хэрэгэй бэшэлгын онсо янзанууд.	1
97	Шалгалтын хүдэлмэри. Тестовэ даабаринууд.	1
98-102	Абяан ба үзэгүүд. Шүүлбэринүүд. Диктант.	5

Тайлбари бэшэг

Шэнэ стандарт хуушан стандартнаа юугээрээ ондооб? *Нэгдэхээр*, стандарт сооноо хуралсалай удха абтаба. Урданайхитай адли классуудаар болон темэнүүдээр удхын хубаари стандарт соо байхаяа болёо. 1994 ондо засаг түрээ эрхилэгшэдэй талааа хэгдэһэн хүсэл, ородоор хэлэбэл «формирование единого образовательного пространства», тухай «Фундаментальное ядро содержания образования» гэжэ тусхай ном соо харуулаатай. Тиимэһээ багша бүхэн тэрэ «ядро» баримталха аргатай болоно. *Хоёрдохёор*, эрилдэнүүд гээшэ ондоогоор ойлгогдоно. Хэрбээ урдахи стандартда ганса мэдэсэ, шадабари, дадал ямар байха зэргэтэйб гэжэ бэшэгдээтэй байдаг хаань, мүнөөнэй стандартын эрилтэнүүд болзоонуудта (условинуудта), удхада болон үхибүүдэй дүн шадабаринуудта табигдана.

Болзоонуудта эрилтэнүүд хургуулинуудай мүнөө үеын оньһон хэрэгсэлнүүдтэй, Интернеттэй холбоотой, тиихэдэ тусхайгаар зохёогдоһон, бүтээгдэһэн арга боломжонуудтай, материальна тэдхэмжэтэй байхатай тааруулагдана, тиин шэнэ технологинуудые хэрэглэн үхибүүдые хургаха аргатай, тэрэ технологинуудаар хүдэлжэ шадаха багшанартай, санитарна, халуун эдээ үгэхын талааа эхилээд лэ бусад нормонуудта тааруу оршон байра байдалтай байхаар хараалагдана. Үшөө тиихэдэ мүнөөнэй хургуули олон ондоо ниитэ бүлгэмүүдтэ, засаг түрээ эмхидхэгшэдтэ «үүдээ нээһэн» байха гээд тоологдоно.

Удхада эрилтэ. Хургуулинууд болон хуралсал эмхидхэдэг субъектнүүд өөр өөрын тусхай хуралсалай программатай (образовательная программа) байха ёготой. Тус программа бүридхэлгэ Россиин Федерациин хуралсал тухай хуулийн 12-дохи статьягай пунктуудай ёхоор эмхидхэгдэнэ. Тэрээн соо бүхы хургуулинуудай гол баримта бэшэг (документ) хадаа основная образовательная программа (энээнһээ сааша ООП гээд нэрлэгдэхэ) болоно гээд хэлэгдэнэ.

Урданай эрилдэнүүд ганса мэдэсэ, шадабари болон дадалнуудтай (МШД) тааруулагдадаг байгаа. Тиихэдэ тэдэ МШД-нүүд ямар бэ даа ганса нэгэ тусхай предметтэй тааруулан харуулаатай байдаг хэн. Мүнөөнэй стандарт соо эрилдэнүүд юрэнхылэгдэһэн удхатай болоо. «Минимальные требования к результатам» гээшэ мүнөө стандарт соо тэрэнэй гол зорилгоһоо – личностный характер – боложо, түрүүшын хуурида «личностные результаты» гээшы гаргаба. Тэрэ гол түлэб духовно- нравственна талатай тааруу, ерээдүйдэ, ямаршые оршон байдалда ороходоо хүн гээшэ хүн шанараа алдангүй, ёһо заншалаа баримталан ажабайдалаа эмхидхэхэ аргатай гээд хэлэгдэнэ. Тиихэдээ үхибүүн бүхэн өөрөө өөрынгөө ажабайдал эмхидхэжэ, хубилгажа, эрхилжэ шадаха ёготой гээд тэмдэглэлтэй. Тиимэһээ, ородоор хэлэбэл, иимэ шанарнуудтай байха зэргэтэй – самостоятельность, инициативность, ответственность – эдэ гурбан шанарые шэнэ ойлгосонуудаар баримталан хэлэхэ болбол, компетентность гэхэн ойлгосын шанарнуудтай тааруулна. Саашань уламжалан хэлэхэ болбол, метапредметные результаты гээд гараад ерэнэ, тэрэнэ «универсальные учебные действия» (УУД) гэжэ ойлгосотой тааруу. Энэ юун бэ гэхэдэ, иимэ: эхин хургуулида үхибүүн бүхэн өөрынгөө хуралсал эмхидхэхэ, хинан шалгаха, сэгнэжэ шадаха, тиихэдэ ямаршые мэдээсэлэй удха ойлгожо абаад, өөрын болгохо, тэрээн сооноо тус ушарай зорилгоор өөртөө шэнэ юумэ илган абаха, анализ, синтез хэхэ, адлидхаха, илгаруулха, ойлгосонуудые бүридхэхэ, дүн гаргаха, мэдээсэлнүүдые нэгэ түхэлһөө нүгөө түхэлдэ оруулжа шадаха (моделировании хэхэ), ямаршые хүнтэй, юумэнтэй харилсажа шадаха – иимэ шадабаринуудтай болохо ёготой. Тэрээнһээ гадна предметнэ дүнгүүд гээд байха. Тэрэ дүнгүүд предмет бүхэнэй гол эрилдэнүүдтэй тааруу байхааа гадна ажалай программа соо стандартна, стандартнаа үлүүлһэн дүнгүүдые харуулха аргатай, тэдэнээ хүгжөөхын ажал яаж

эмхидхэхэ гээшэбиб гэжэ бодохо болоно.

Гурбадахяар, шэнэ стандарт системно-деятельностный гэжэ үндэхэтэй. Түрүүшын системно гэжэ үгэ тухай хэлэхэ болоо хаа, тэрэ болзоонуудтай тааруулагданхай: мүнөөнэй хургуули муу, ядаруу байдалтай байха ёhogүй, хургуули бүхэн өөр өөрынгөө хүгжэлтэ ойлгохо, тэрэнэ зүбөөр, мэдэрэн эрхилхэ (осознанно управлять), мүнгэ номолжо шадаха гээшэхээ эхилээд лэ олон ондоо болзоо зохёохотой тааруу эрилдэнүүд ороно. Хоёрдохи үгэ тухай – деятельностный – хэлэбэл, үхибүүн бүхэн олон ондоо янзын ажаябуулга (деятельность) эмхидхэжэ, дээрэ нэрлэгдэхэн дүнгүүдтэ хүрэнэ. Тиимэхээ хуралсал соо олон ондоо ажаябуулга оруулаатай байха зэргэтэй. Энэ эрилтэ хэшээл болон хэшээлхээ гадуур ажалай адли үүргэтэй болоһые гэршэлнэ. Тиимэхээ хэшээл гээшэ хуралсал эмхидхэхэ гол түхэл бэшэ болоно, тэрэнэй орондо «учебное занятие» гэжэ ойлгосо оруулагдан, тэрээнхээ гадна «практика», «предметная линия», «самостоятельная работа» гэхэн ойлгосонууд ороно. Эдэниие хамта дээрэнэ «образовательное пространство» гэжэ нэрлээл, ами амяарнь «компоненты» гэжэ нэрлэнэ.

Дээрэ хэлэгдэхэндэ дүн гаргаха болоо хаа, иигэжэ хэлэхэдэ болоно:

- 1) Шэнэ стандарт хэрэглэн хүдэлжэ байһан багша бүхэн нэнтүрүүн «Буряад хэлэн» гэхэн хуралсалай номой удха шадабаринуудые бүрилдүүлхэтэй тааруулха, тэдэ шадабаринуудые бариталан түсэбөө табиха болоно. Тиихэдэ хэды шадабари олохо болонобиб? Тэдэ шадабаринуудые тусхай зэбсэг (инструмент), хэрэгсэл бологоходо тааруу байха гү? Тэдэ шадабаринууд ямар үйлэнүүдхээ (учебные действия) бүридэхэб? Тэдэнэй алиинийн түрүүн, алиинийн удаань олгогдохоб? Эндэ нэрлэгдэхэн болон бусад асуудалнуудта харюусаха болоно.
- 2) «Самостоятельность» гэхэн компетенции бүрилдүүлхэдэ, яажа, ямар хараса баримталха болонобиб гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. «Шэнэ велосипед» зохёохо хэрэггүй, юундэб гэхэдэ, энэ хэрэг хүнжөөхэн тусхай дүй дүршэл бии. Тэрэниие Д.Б. Эльконин – В.В Давыдовой хуралсалай системэхээ абажа, өөрынгөө ажалда оруулха болоно. Энэ системэдэ «самостоятельность» гэхэн шанар хүгжөөлгэ хадаа сэгнүүлжэ хургаха ажал дээрэ үндэхэлнэ. Багша үхибүүдтэ сэгнэлтэ гэхэн зэр зэбсэг гартань барюулжа, өөрын ажал, нүхэдэйнь ажал сэгнүүлжэ хургана.

Яажа сэгнүүлжэ хургахаб? Хургагшын гарта тусхай зэр зэбсэг үгэхэ- тэрэ хадаа тусхай критеринүүд болоно, буряадаар эрилтэнүүд гэхэдэ болоно. Багша бүхэн өөрынгөө хурагшадтай тэдэ критеринүүдые гаргаха болоно, тиихэдэ нүгөө классай үхибүүд багшатай тэрэл даабари дүүргэхэдэ, тон ондоо критеринүүдые, тодорхойлон хэлэбэл, ондоо талануудыень сэгнэхэдэ болохо.

- 3) Хаана сэгнэлтэ табюулжа хургахаб? Хуралсал тусхайгаар эмхидхэгдэхэ болоно. Шэнэ шадабаритай танилсуулаад, тэрэ шэнэ ойлгосо болон шадабари тусхай модель гү, али схемын хүсөөр харуулһанай, практическаар хэрэглэхэнэй удаа диагностическа хүдэлмэри хэгдэхэ болоно. Тэрэниие ородоор «на входе» гээд нэрлэдэг.
- 4) Тэрэ ажалай удаа үхибүүд өөхэдыгөө сэгнэнэ, тусхай таблица руу сэгнэлтээ оруулна, семафорой тусхай үнгэнүүдые хэрэглэхэдэ удхатай байха гээд тоологдоно. Нүүлэрнь тусхай нэгэ хэды заняинууд үнгэргэгдэхэ, тэндэ үхибүүдые бүлэг бүлэгөөр хубаан гү, али нэгэ нэгээрнь дуудаад хүдэлмэрилхэдэ болоно. Тэрэ үедэ ондоо хурагшатай «внеурочная деятельность» гэхэн халбариин заняинуудые үнгэргэхэдэ болоно. Энэ ажалай удха хадаа үхибүүд ойлгоогүй юумээ ойлгодог, хэжэ шадахагүй юумээ хэжэ шададаг болоно. Тэрээнэй удаа «на выходе» диагностическа ажал үнгэргэгдэхэ. Үхибүүд багал өөхэдыгөө шалгана, хэр зэргэ ойлгоо гээшэбиб гэжэ элирүүлнэ. Удаань шалгалтын

хүдэлмэри хэгдэхэ, эндэ багшын сэгнэхэ саг гаража ерэхэ. Тиихэдэ багшын сэгнэлтэ журнал соо оруулагдаха болоно.

- 5) Хэлэгдэхэндэ дүн гаргахата, иимэ: буряад хэлэ эхин шатын хургуулида үзэхэдөө, хурагшад хайшаашье тэгшэ, эрэнхылэгдэхэн шадабаринуудтай «универсальные учебные действия, саашадаа текст соо – УУД) болохо ёһотой; багша бүхэн өөрынгөө предметэй аргаар тэдэ шадабаринуудыг хүгжөөхэ уялгатай, ттмэхэ тэдэ шадабаринууд классһаа класста ямар байхаб гэжэ нэрлэхэ хэрэгтэй.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- багшын, нүхэдэйнгөө хөөрэхэн, уншаһан текст хадуун абаха;
- бүхэли үгөөр, зүбөөр, ойлгосотойгоор, уранаар уншаха;
- текстын нэрын удха ойлгохо, үгтэхэн нэрэнүүд сооһоо текстын удхада таараха нэрэ шэлэх;
- хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүдэй янзануудыг мэдэхэ; тэдэниие аянгалха;
- мэдүүлэлнүүдыг зохёохо, хүсөөхэ, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- үгэнүүдтэ асуудал табиha;
- үгэнүүдыг асуудалнуудаарнь бүлэгүүд болгохо;
- үгэ соохи абяануудыг зүбөөр нэрлэхэ, аялган болон хашалган абяануудай илгарал нэрлэхэ;
- үгэ соохи түргэн болон удаан аялгануудай үүргэ ойлгохо (үгын удха ондоо болгодогыень);
- үгэ соохи йотирована үгэгүүдэй «ажал» мэдэхэ: хашалганай удаа, үгын болон үеын эхиндэ;
- дүримүүдыг баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдыг зүб бэшэжэ шадаха (аялганай тааралдал, аялганай хубарил, түргэн у-ү, удаан уу-үү, уй-үй, ы-ии, өө-ээ);
- хонгёо ба бүдэхэ хашалгануудыг илгаруулха,
- хатуу ба зөөлөн хашалгануудыг илгаруулха, хашалгануудай зөөлэниие харуулха арга мэдэхэ;
- үгэ соо бүдэхэ хашалгануудайурда дайралдадаг б, г, д хашалгануудай үгүүлбэри тухай мэдэхэ;
- абтаһан үгэ тухай ойлгосотой байха, абтаһан үгын сохилтотой аялганай үгүүлбэри болон бэшэлгэ мэдэхэ, хашалган һүүлтэй ородоор бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүдэй буряад хэлэн дээрэ бэшэлгэ мэдэхэ, абтаһан үгын һүүлэй сохилтогүй аялганай бэшэлгэ мэдэхэ;
- юумэнэй нэрэ тухай ойлгосотой байха: хэн? юун? гэжэ асуудалда харюусадаг, юумэ нэрлэдэг, нэгэнэй, олоной тоогой түхэлнүүдтэй байдаг, олоной тоогой түхэл тусхай залгалтануудаар харуулагдадаг, тусхайта юумэнэй нэрэнүүд, тэдэнэй янзанууд, ехэ үзэгөөр бэшэг дээрэ харуулагдаха тухай, юумэнэй нэрын асуудалнуудаар хубилха ёһо мэдэхэ;
- үйлэ үгэ тухай ойлгосотой байха хэлэлгэ соохи үүргэ, юу хэнэб? яанаб? яажэ байнаб? гэжэ асуудалда харюусадаг, юумэнэй үйлэ нэрлэдэг, үйлэ үгэ мэдүүлэл соо хэлэгшэ болодог гэжэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосотой байха: хэлэлгэ соохи үүргэ, ямар? гэжэ асуудалда харюусадаг, юумэнэй шанар, тэмдэг нэрлэдэг, удхаараа юумэнэй нэрэтэй нягта холбоотой байдаг, тэмдэгэй нэрын жэшээ дээрэ синонимууд, антонимууд гэжэ үгын удха мэдэдэг болохо;
- үгын бүридэл тухай мэдэсэтэй болохо: үгын үндэхэн, түрэл үгэнүүд нэгэ үндэхэтэ

үгэнүүдэй шэнжэ, үгын үндэһэ илгаха тухай, түрэл үгэнүүд болон нэгэ үгын түхэлнүүд гэжэ ойлгосонуудыг илгаруулха;

- хэлэлгэ тухай ойлгосотой болохо: хэлэлгэ мэдүүлэлнүүдһээ бүридэдэг, мэдүүлэлнүүд хоорондоо удхын харилсаатай байдаг, хэлэлгэ аман ба бэшэгэй гэжэ илгардаг, монолог болон диалог гэжэ байдаг;

- текст, абзац тухай ойлгосотой болохо, текст хубинуудта хубааж, түсэб табиha шадабаритай болохо, зураглаһан, домоглоһон текстнүүдэй шанарнуудыг мэдэхэ;

- хэлэлгын нюусануудтай танилсаха: фразеологизмуудай, оньһон, хошоо үгэнүүдэй үүргэ ойлгохо;

- зурагаар гү, али үгтэһэн темээр багахан зураглаһан гү, али домоглоһон гү, али холимог түхэлэй текст зохёожо шадаха ёһотой, тэрэнээ бэшэгэй хэлэлгээр харуулха ёһотой;

- хоёрдохи класста буряад хэлээр олгогдохо гол шадабари- буулгажа бэшэхэ шадабари: алгоритм хамта зохёохо, тэрэнээр буулгаха, өөрынгөө ажал сэгнэхэ;

Тиихэдээ үхибүүн түрэл хэлэтэйб гэжэ мэдэрэлтэй болохо, тэрэнээ найнаар шудалбал, хүнүүдтэй харилсахаб, хэлэһэн юумыемни хүнүүд ойлгохо, би өөрөөшье хүнүүдын найнаар ойлгодог болохоб гэхэн мэдэрэлтэй болохо.

3-4 классууд. Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты)

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;

- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдыг дэмжэхэнээ тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;

- өөрынгөө хэлэ уран, баян тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;

- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;

- уншаха, харилсаха дуратай байха;

- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэхэн юумэнүүд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;

- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;

- өөрынгөө хэхэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД)

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ, зорилгыень табиha;

- багшатаа сугтаа һуралсалай проблемнэ асуудал яаж шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиha;

- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдыг түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсүүлхэ тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо.

- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ һураха, критеринүүдыг зохёохо;

Оршон тойрониин шудалха шадабари (познавательные УУД)

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо: юун тухай хэлэгдэнэб, удхань ямар бэ, идеянь ямар бэ?

- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;

- ондо ондоо түхэлтэй текстнүүд(текст, таблица,схемэ, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;

- үгөөр хэлэгдэхэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргөн модель соо

харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;

- анализ синтез хэхэ;

- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондох холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо;

- бодомжолго.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД)

-хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэмэл хэлэн дээрэ харуулха;

- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэхэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;

- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;

- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;

- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ;

- асуудалнуудые табиха.

4 класс

- олоной тоогой түхэл абадаггүй юумэнэй нэрэнүүд тухай;

- зохилдохо гурбан арга, юумэнэй нэрын падежнүүдэй түхэлнүүдэй бэшэгдэхэ тухай;

- олоной тоогой түхэлтэй үгэнүүдэй зохилдохо тухай;

- юумэнэй нэрын падежнүүдэй түхэлнүүдэй мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;

- түлөөнэй нэрэ тухай ойлгосотой байха: удха, ганса ба олоной нюурай түлөөнэй нэрэнүүд, түлөөнэй нэрын зохилдол;

- үйлэ үгэнүүдэй залгалтануудай зүб бэшэлгэ тухай;

- үйлэ үгэнүүдэй нюур харуулха тухай, нюурай частицанууд тухай;

- частицануудай үүргэ тухай, буруушаһан частицануудай үйлэ үгэтэй бэшэгдэхэ тухай;-бусад частицануудай үйлэ үгэтэй бэшэгдэхэ тухай, тэдэ частицануудай үүргэ;

- тэмдэгэй нэрын жэшээ үгын сэхэ ба шэлжэхэн удха тухай харуулха;

- тоогой нэрэ ба тэрэнэй удха: хэды? хэдыдэхэ? гэжэ асуудалнууд, тоолоһон, дугаарлаһан тоогой нэрэнүүдэй янзанууд, тоогой нэрын һуури, тоогой нэрын үүргэ;

- наречи тухай ойлгосотой байха: удха, хаана? хэзээ? хайшаа? хэдыдэ? яажа? ямараар? хэр зэргэ? гэжэ асуудалнууд, мэдүүлэл соохи үүргэ, наречинүүдэй илгарал (сагай, байрын, зэргын);

- мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд тухай;

- союзүүдэй үүргэ тухай, нэгэ түрэл гэшүүдэй бэшэлгэ тухай;

- текстын гол удха болон темэ хоёрой холбоон;

- хэлэлгын стильнүүд тухай: уран зохёолой, яряанай, һуралсалай номой, сонин газетын;

- изложени бэшэжэ шадаха ёһотой.

Дүрбэдэхэ класс (102час)

Хэлэлгын хубинууд. Юумэнэй нэрэ. Юумэнэй нэрын грамматическа удха, тэрэнэй тоогой, падежэй түхэлнүүдэй удханууд. Юумэнэй нэрын мэдүүлэлнүүд сохи үүргэ. Юумэнэй нэрын тоо. Тоогой залгалтануудые пратическаар үгэнүүдтэ нэмэхэ упражненинууд. Олоной тоогой залгалтануудые абадаггүй юумэнэй нэрэ. Юумэнэй нэрын зохилдол. Падежэй нэрэнүүд, тэдэнэй удха, асуудалнуудын. Юумэнэй нэрын зохилдолой таблицанууд. Олоной тоодо байһан юумэнэй нэрэнүүдэй зохилдол.

Үйлэ үгэ. Үйлэ үгын грамматическа удха (үйлэ), тэрээниие саг болон нюураар харуулалга. Үйлэ үгын саг(үйлын хэлэндэжэ байһан сагта хабаатайе харуулга): ммүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй. Залгалтануудыень бэшэхэ дүрим (аялганай хубарил). Үйлэ үгэнүүдэй нюурай залгалтануудые абалга. Үйлэ үгын нюурай залгалтануудай юумэнэйнэрһээ дулдыдаһан байһаниинь. Үйлэ үгын нюурай удха: үйлын хөөрэлдөөнэй хабаадагшадта хандалга(хэлэжэ байһанда, шагнагшадань гү, али ондоо хүндэ). Энэ харилсаае залгалтануудаар харуулга. Үйлэ үгын һүүлдэ һан, даа, юм, ха, -гүй, -дүй частицануудые бэшэлгэ. Тэдэнэй удха.

Тэмдэгэй нэрэ. Тэмдэгэй нэрын юрэнхы грамматическа удха. Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоотой байһаниинь (юумэнэй шанар харуулга). Мэдүүлэл соо тэмдэгэй нэрэнүүдэй үүргэ.

Тоогой нэрэ. Тоогой нэрэнүүдэй юрэнхы грамматическа удха (тоо). Тоогой нэрэ тухай ойлгосо. Тоолоһон тоогой нэрэнүүд (юрын ба бүридэмэл). Дугаарлаһан тогой нэрэнүүд. Тоогой нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо хэрэглэлгэ.

Түлөөнэй нэрэ. Түлөөнэй нэрын хэлэлгэ сохи үүргэ, грамматическа удха, нюурай түлөөнэй нэрэнүүд, тэдэнэй тоо харуулалга

Наречи. Наречиин лексическэ удха, асуудалнууд, мэдүүлэл соохи үүргэ наречинүүдэй илгарал (сагай, байрын, зэргын).

Мэдүүлэл. Мэдүүлэл – хэлэлгын гол зүйл. Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй удхын болон грамматическа холбоон. Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд. Мэдүүлэл сооһоо холбуулалнуудые шэлэлгэ, үгэнүүдэй холбоо асуудалнуудаар харуулга. Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд. Нэгэ түрэл гэшүүдэй хоорондохи запятой, союзууд.

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Текстын темэ элирүүлгэ, гол һанал бодолыень харуулга. Текст дүүрһэн удхатай хубинуудта хубаалга, тэдэ хубинуудые нэрлэлгэ. Багшатаа сугтаа гү, али өөрөө табиһан түсэбөөрөө (тобшо гү, али дэлгэрэнгы) изложени бэшэлгэ.

Зурагаар гү, али мультфильмын нэгэ кадраар домоглоһон түхэлтэй сочинени бэшэлгэ. Үгтһэн темээр зураглал болон бодомжолгын элементнүүдтэй рассказ зохёолго. Бодомжолго-сочиненинуудые бэшэлгэ (тон эли баталамжануудые үгэжэ, дүнгүүдые гаргажа һураха). Хэлэлгын стилиин талаһаа янзанууд (яряанай, номой, уран һайханай). Яряанай стиль. Монолог болон диалог. Хөөрэлдөөнэй үедэ хандалга хэрэглэлгэ. Хандалгын янзанууд. Хөөрэлдөө бэшэлгэ.

Хэрэгэй саарһануудые бүтээлгэ. Ханын соносхол бэшэлгэ.

Номой стиль, тэдэнэй гол онсо. Һуралсалай номууд соохи текст- номой стилиин жэшээ. Словарьнуудай текст.

Уран һайханай стиль. Уран зохёолой текстнүүдэй образность тухай. Уран зохёолнууд соо синоним болон антонимуудай үүргэ. Зэргэсүүлгэнүүдэй үүргэ. Үгын шэлжэмэл удха, шэлжэмэл удхатай үгэнүүдые уран зохёолой текстнүүд соо хэрэглэлгэ. Уран зохёол соо оньһон, хошоо үгэнүүдэй, таабаринуудай үүргэ.

Олон ондоо текстнүүд соо хэлэлгын хубинуудые хэрэглэлгэ. Текстнүүдые уран гоёор уншалга.

Эхин һургуулида үзһэнөө дабталга

Үгэ. Үгын лексическэ удха. Үгын олон удха. Синонимууд, антонимууд. Үзэг болон абяанууд. Буриад графикын дүримүүдые баримталжа, зөөлэн ба хату абяануудые бэшэлгэ. Үгэнүүдые зүб бэшэхэ дүримүүд: аялганай тааралдал, нугарал, хубарил. Эдэ дүримүүдые баримталан, аялгануудые анхан һуурида болон залгалтада бэшэлгэ. Абтаһан үгэнүүдые бэшэлгэ. Буриадшалжа бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүдэй һүүлдэ тодо бэшэ аялга бэшэлгэ. Частицануудые

бэшэлгэ.

Үгэ-шэнэ үгэ, үгын бии бололго болон бүридэл. Үгэ-хэлэлгын хуби. Хэлэлгын хубинуудай грамматическа шэнжэ болон мэдүүлэл соохи үүргэ.

Мэдүүлэл ба холбуулал. Хүнэй харилсаанда, хэлэлгэ соо мэдүүлэлэй үүргэ. Хэлэһэн зорилгоороо мэдүүлэлнүүдэй илгаа. Шангадхаһан мэдүүлэлнүүд. Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд. Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд. Нэгэ түрэл гэшүүдтэ табигдаха сэглэлтын тэмдэгүүд. Томьёнууд-дэлгэрэнгы холбулалнууд. Холбуулал, тэрэнэй үүргэ.

Текст. Холбоотой текстын шанарнууд. Текстын янзанууд. Хэлэлгын стильнууд. Монолог болон диалог.

Сэбэр бэшэлгэ. Үгэнүүдые сэбэрээр бэшэхэ шадабари нарижуулга. Хүшэр бэшэлгэтэй үзэгүүдэй бүлэгүүдые бэшэлгэ. Хойно хойноһоонь нэмэн, олон болгон үенүүдые болон үгэнүүдые ручкая дэбтэрһээ таһалангүй удаадахи үзэгүүдэй ниилэлгэнүүдые бэшэлгэ: *ми, мии, ни, нии, су, сү, суу, шуу, шуу, шүү, шу, шү, шуй, шүй, ну, нү, нуу, нүү, нуй, нүй, дя, дая, хэблэл, зүбшэхэ, хубяар*, г.м. Үхибүүдэй графическа алдуунууд дээрээ хүдэлмэри.

Дүримөөр шалгагдахагүй үгэнүүд. Аляһан, амбаар, базаар, баллуур, баржыха, бишыхан, гулабхаа, гүрөөһэн, гүбээ, дальбараа, долеобор, жалжагы, жиихэ, жараахай, зомгоол, замбуулин, игаабари, лимбэ, мангир, мүнөөдэр, нариихан, ниислэл, нягта, найрамдал, онгосо, ооһор, омоли, пүсхэгэр, сухаари, сагаалган, тармуур, таабай, түрүүлэгшэ, улаалзай, үбгэжөөл, үндэгэн, үнгэрсэ, хандагай, хюмһан, хаалишан, хархяаг, шиидам, шиираг, эрбээхэй, элжэгэн, ээрсэг, ээзгэй, юрөөл, юртэмсэ, ямаан.

4-дэхи классай хурагшадта буряад хэлэ заалгын зорилгонууд гэхэдэ нимэ:

1. Хоёрдохи болон гурбадахи классуудта үзэһэнөө дабтаха, ойлгосонуудай нэмэри ба тусхай шанарнуудые олгуулха;
2. «Абьян», «үгэ», «хэлэлгын хуби», «мэдүүлэл», «текст» гэхэн ойлгосонуудтай болгохо;
3. Үгэ тухай ойлгосо удхын хэрэглэлэй талаар онсонуудые элирүүлхэ ажалтай тааруу байха;
4. Юумэнэй нэрэ тухай дүүрэн ойлгосотой болгохо, тиихэдэ үйлэ үгэ, тэмдэгэй нэрэ, дахуул үгэ тухай ойлгосо үргэдхэхэ, тогой нэрэ, түлөөнэй нэрэ (үгэнүүд), наречи гэхэн «шэнэ» хэлэлгын хубинуудтай танилсуулха, частицануудай үүргэ тухай ойлгуулха;
5. Мэдүүлэл – хэлэлгын шухала зүйл гэжэ ойлгуулха, мэдүүлэлэй гэшүүдые илгаруулжа, тэдэниие тодорхойлуулжа хургаха, болгохо шадабаринууд олгогдохоор хараалаатай;
6. Текст үзэхэдөө, тэрэнэй байгуулга, гол удха элирүүлхэ, текстын стилииень элирүүлхэ ажал эмхидхэхэ;
7. Өөрын ажал сэгнүүлжэ хургаха, ондо ондоо янзын сэгнэлтын аргуудые хэрэглүүлжэ хургаха ажал үргэлжэлүүлхэ;
8. Шалгалтын хүдэлмэри хэлэлгэ хүгжөөлгын шэглэлтэйгээр үнгэргэхэ, үхибүүд изложени бэшэжэ хураха аргатай;
9. Өөрын ажал түсэблүүлжэ, бээлүүлжэ, ажалайнь дүн хамгаалуулжа хургаха;
10. Түрэл арадайн, тиихэдэ ондооһы арадуудай сёл болбосоролтой танилсуулга үнгэргэхэ;
11. Буряад хэлэнэй аргаар хурагшадые харилсуулжа, зэргэсүүлжэ, сасуулжа, бүлэглүүлжэ, хубаарилуулжа, бодомжолуулжа, түсэбдүүджэ, анализ болон синтез хүүлэжэ, сэгнүүлжэ хургаха;
12. Түрэл хэлэндэнь тусхай хандаса хүмүүжүүлхэ;

4-дэхи класста буряад хэлэ үзэлгэ хадаа урдахи классуудтай тон адляар бэе бээе уламжалан тааруулһан үндэһэнүүдтэй гэхэдэ зүб байха.

Календарно-тематическа түсэб

Буряад хэлэн 4 класс

№	Хэшээлэй сэдэб	Саг	Болзор
1	Урда үзэхэнөө дабталга. Мэдүүлэл	1	
2	Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд	1	
3	Абяан ба үзэгүүд	1	
4	Аялганай тааралдал	1	
5	Аялганай хубарил	1	
6	Үгын үндэһэн ба суффикс, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд	1	
7	Үгын хуури ба залгалта	1	
8	Үгын анхан хуури тодо бэшэ түргэн	1	
9	Диктант	1	
10	Абтаһан үгэнүүд	1	
11	Хэлэлгын хубинууд	2	
12	Юумэнэй нэрэ	1	
13	Зохилдолой 1-дэхи таблица	1	
14	Зохилдолой 2-дохи таблица	1	
15	Зохилдолой 3-дахи таблица	1	
16	Олоной тоодо зохилдол	1	
17	Нэрын падежэй түхэлтэй үгэнүүдэй үүргэ	1	
18	Хамаанай падежэй түхэлтэй үгэнүүд үүргэ	1	
19	Зүгэй падеж	1	
20	Нэрын болон үйлын падежэй түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд	1	
21	Н хашалганай һүүлдэ	1	
22	Зэбсэгэй падеж	1	
23	Хамтын болон гаралай падеж	1	
24	Дахуул үгэнүүдэй үүргэ	1	
25	Шалгалтын диктант	1	
26	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
27	Х/х Түрүүшын саһан	1	
28	Х/х Изложени	1	
29	Түлөөнэй нэрэ	1	
30	Түлөөнэй нэрын нюур	1	
31	Түлөөнэй нэрын зохилдол	1	
32	Х/х Изложени	1	
33	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
34	Х/х Зурагаар хүдэлмэри	1	
35	Үйлэ үгэнүүд тэдэнэй илгарал	1	
36	Үйлэ үгэнүүд	1	
37	Үйлэ үгэнүүдэй сагууд	1	

38	Үйлэ үгэнүүдэй залгалтануудыг зүб бэшэлгэ	2	
40	Диктант	1	
41	Үйлэ үгэнүүдэй нюур харуулалга	2	
42	Х/х Изложени	1	
43	Буруушааһан частицанууд	2	
44	Үйлэ үгэнүүдтэй үшөө ямар частицанууд бэшэгдэдэг бэ?	1	
45	Шалгалтын диктант	1	
46	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
47	Үйлэ үгэнүүдтэй частицанууд	1	
48	Дабталга	1	
49	Х/х Изложени	1	
50	Тэмдэгэй нэрэ	1	
51	Юумэнэй шанар харуулһан тэмдэгэй нэрэнүүд	1	
52	Үйлын шанар харуулһан тэмдэгэй нэрэнүүд	1	
53	Дабталга	1	
54	Диктант	1	
55	Үгын удха Антонимууд	1	
56	Синонимууд	1	
57	Омонимууд	1	
58	Сэхэ ба шэнжэлһэн удха	1	
59	Х/х Изложени	1	
60	Бэхижүүлгэ	1	
61	Тоогой нэрэ	1	
62	Тоолоһон ба дугаарлаһан тоогой нэрэнүүд	1	
63	Тоогой нэрэнүүдэй һуури	1	
64	Диктант	1	
65	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
66	Наречи	1	
67	Наречи –мэдүүлэлэй гэшүүн	1	
68	Наречинуудэй удхаараа илгарал	2	
69	Бэхижүүлгэ	1	
70	Шалгалтын диктант	1	
71	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
72	Х/х Зохоолго	1	
73	Х/х Зурагаар хүдэлмэри		
74	Мэдүүлэл- хэлэлгын гол единицэ	3	
75	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд- мэдүүлэлэй грамматическа һуури	1	
76	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд	1	
77	Х/х Изложени	1	
78	Хэлэлгын нюусанууд. Текстын темэ болон гол удха	1	
79	Текстын байгуулга	1	
80	Хэлэлгын стильнүүд	1	
81	Х/х Зурагаар хүдэлмэри	1	

82	Уран найханай стиль, тэрэнэй илгарал	1	
83	Номой стиль, тэрэнэй илгарал	1	
84	Бэхижүүлгэ	1	
85	Х/х Зохёолго	1	
86	Эрьежэ хойшоо харагты. Үгэ тухай юу мэдэхэбта?	1	
87	Диктант	1	
88	Абьян ба үзэгүүд	1	
89	Мэдүүлэл тухай юу мэдэхэбта?	1	
90	Хэлэлгын нюусанууд тухай юу мэдэхэбта?	1	
91	Х/х Рассказ зохёохо	1	
92	Дабталга	1	
93	Бэхижүүлгэ	1	
94	Шалгалтын диктант	1	
95	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	
96	Х/х Бодомжолго	1	

№	Программна материал	час	Һурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал хүгжөөхэ зорилгонууд	Үгтэхэ грамматическа даабаринууд	Һуралсалай онол аргууд
1	Урда үзэһэнөө дабталга. Мэдүүлэл	1	Буряад хэлэн тухай мэдэхэ	Мэдүүлэл зохёохо	Дифференц. арга
2	Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд	1	Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд оложо шадаха		Практ. хүдэлмэри
3	Абьян ба үзэгүүд	1	Буряад хэлэнэй алфавит сээжэ мэдэхэ ёһотой Хэлэлгын абьянууд. Үгэнүүдые абяагаарнь шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ.	сээжэлдэхэ Шүүлбэринүүдые хэхэ	Номоор хүдэлхэ
4	Аялганай тааралдал	1	Аялгануудые илгажа зүбөөр бэшэжэ шадаха Алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Дүрим сээжэлдэхэ	Номоор хүд.
5	Аялганай һубарил	1			
6	Үгын үндэһэн ба суффикс, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд	1	Үгэнүүдые бии болгохо шадабаритай болголго. Үгэнүүдые бүридэлөөрнь шүүмжэлхэ Хэлэлгын хубинуудаар. шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ	Үгын бүридэлөөр шүүлбэри	Дифференц арга
7	Үгын һуури ба залгалта	1	Үгэнүүдые хубяарнь шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ.		
8	Үгын анхан һуури	1	Анхан һуурийн тодо бэшэ	шүүлбэри хэхэ	Прак. хүдэлмэри

	тодо бэшэ түргэн аялганууд		аялганиее зүб бэшэжэ шадаха		
9	Диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	дабтаха	диктант
10	Абтаһан үгэнүүд	1	Абтаһан үгэнүүдые зүбөөр бэшэлгэ. Ород хэлэнһээ буряад хэлэн дээрэ оршуулжа шадаха	Оршуулга хэхэ	
11	Хэлэлгын хубинууд	2	Хэлэлгын хубинуудые мэдэхэ	Дүрим дабтаха	
12	Юумэнэй нэрэ	1	Юумэнэй нэрын зохилдол мэдэхэ. Н Үгэнүүдые зүбөөр зохилдуулжа шадаха Түсэб зүбөөр табижа, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Дүрим дабтаха	Номоор хүд.
13	Зохилдолой 1-дэхи таблица	1			
14	Зохилдолой 2-дохи таблица	1			
15	Зохилдолой 3-дахи таблица	1			
16	Олоной тоодо зохилдол	1	Олоной тоодо байһан юумэнэй нэрэнүүдые зохилдуулжа шадаха	Мэдүүлэл зохёохо	Творческо хүд.
17	Нэрын падежэй түхэлтэй үгэнүүдэй үүргэ	1	Падежэй залгалтануудые зүбөөр бэшэжэ шадаха Падежэй нэрэнүүд, тэдэнэй удха асуудалнуудыень мэдэхэ Падежэй залгалтануудые зүб бшэжэ шадаха.	Дүрим сээжэлдэхэ	Номоор хүд
18	Хамаанай падежэй түхэлтэй үгэнүүд үүргэ	1			
19	Зүгэй падеж	1			
20	Нэрын болон үйлын падежэй түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд	1			
21	Н хашалганай һүүлдэ	1	Н хашалганай һүүлдэ	Дүрим сээжэлдэхэ	
22	Зэбсэгэй падеж	1	Падежэй залгалтануудые зүб бшэжэ шадаха.	Дүрим сээжэлдэхэ	Номоор хүд
23	Хамтын болон гаралай падеж	1			
24	Дахуул үгэнүүдэй үүргэ	1	Дахуул үгэнүүдэй үүргэ мэдэхэ	Дахуул үгэнүүдтэй мэдүүлэл зохёохо.	
25	Шалгалтын диктант	1	Урда гараһан дүримүүдээ дабтан, алдуугүйгөөр	Диктант бэшэхэ	

			бэшэжэ шадаха		
26	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Гараһан темэээ бэхижүүлхэ	Дүрим сээжэлдэхэ	
27	Х/х Түрүүшын саһан	1	Аман хэлэ хүгжөөхэ. Удхыень тааруулан алдуугүйгөөр бэшэхэ Орфографическа словарь хэрэглэхэ шадабаритай болголго.	Рассказ зохёохо	Творческо хүд.
28	Х/х Изложени	1	Түсэб зүбөөр табижа, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха Алдуугаа оложо шадаха.	Изложении бэшэхэ	
29	Түлөөнэй нэрэ	1	Түлөөнэй нэрын хэлэлгэ соохи үүргэ, граммтическа удха, нюурай түлөөнэй нэрэнүүд, тэдэнэй тоо мэдэхэ	Түлөөнэй нэрэтэй үгэнүүдые зохилдуулха	
30	Түлөөнэй нэрын нюур	1			
31	Түлөөнэй нэрын зохилдол	1			
32	Х/х Изложени	1	Удхыень тааруулан алдуугүйгөөр бэшэхэ Алдуугаа оложо шадаха.	Изложени бэшэхэ	
33	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Гараһан темэээ дабтаха, бэхижүүлхэ		
34	Х/х Зурагаар хүдэлмэри	1	Өөрынгөө һанамжа бэшэжэ шадаха. Зурагаар хүдэлжэ шадаха	Зурагаар сочинени бэшэхэ	
35	Үйлэ үгэнүүд тэдэнэй илгарал	1	Үйлэ үгэнүүд тэдэнэй илгаралтухай мэдэхэ	бэшэхэ	Творческо хүд.
36	Үйлэ үгэнүүд	1	Үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэжэ шадаха	Буряд – ород,ород-буряд словарьнуудые хэрэглэхэ	
37	Үйлэ үгэнүүдэй сагууд	1	Антонимууд оложо шадаха		
38	Үйлэ үгэнүүдэй залгалтануудые зүб бэшэлгэ	2	Гараһан темэээ бэхижүүлхэ. Хэлэлгын абяанууд.Үгэнүүдые абяагаарнь шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ.	Фон. шүүлбэри	Дифференц арга
39	Диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант

40	Үйлэ үгэнүүдэй нюур харуулалга	2	Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуунуудаа заажа шадаха		
41	Х/х Изложени	1	Үгэнүүдые бүридэлөөрнь шүүмжэлхэ Хэлэлгын хубинуудаар. шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ.	Үгын бүридэлөөр шүүлбэри	Дифференц арга
42	Буруушааһан частицанууд	2	Анхан ба гараһан һуури илгаруулжа шадаха	шүүлбэри хэхэ	Творческо хүдэлмэри
43	Үйлэ үгэнүүдтэй үшөө ямар частицанууд бэшэгдэдэг бэ?	1	Үгын залгабари ба залгалта зүбөөр оложо шадаха	дабтаха	
44	Шалгалтын диктант	1	Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант
45	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Алдуугаа оложо шадаха Гараһан темээ дабтаха, бэхижүүлхэ		
46	Үйлэ үгэнүүдтэй частицанууд	1	Үгэтэй суг бэшэгдэдэг зүйр үгэнүүдые зүбөөр бэшэжэ шадаха	Үйлэ үгэнүүдтэй частицануудые бэшэхэ	
47	Дабталга	1	Гараһан темээ бэхижүүлхэ		
48	Х/х Изложени	1	Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Изложени бэшэхэ	
49	Тэмдэгэй нэрэ	1	Тэмдэгэй нэрэ тухай мэдэхэ. Мэдүүлэл соо тэмдэгэй нэрэнүүдэй үүргэ мэдэхэ ёһотой. Тэмдэгэй нэрын юумэнэй ба үйлын нэрэнүүдтэй холбоотой байһаниень мэдэхэ.	Дүрим дабтаха Тэмдэгэй нэрэтэй мэдүүлэлнүүдые зохёохо.	Творческо хүд
50	Юумэнэй шанар харуулһан тэмдэгэй нэрэнүүд	1			
51	Үйлын шанар харуулһан тэмдэгэй нэрэнүүд	1			
52	Дабталга	1	Гараһан темээ бэхижүүлхэ		
53	Диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант
54	Үгын удха Антонимууд	1	Буряад литературна хэлэнэй үгын баялиг	Үгын бүридэлөөр шүүлбэри	Дифференц арга

			баяжуулха		
55	Синонимууд	1	Орфографическа словарь хэрэглэхэ шадабаритай болголго.Аман хэлэ хүгжөөхэ Буряд литературна хэлэнэй үгын баялиг баяжуулха		Орфограф. словарь
56	Омонимууд	1	Нэгэ олон удхатай үгэнүүдай илгаа мэдэхэ	бэшэхэ	Творческо худ.
57	Сэхэ ба шэнжэлһэн удха	1	Сэхэ хэлэлгы интонацитайгаар хэлэжэ шадаха. Иимэ мэдүүлэлнүүдые алдуугүйгөөр бэшэхэ дадалтай болохо. Хандалгатай мэдүүлэлнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэжэ шадаха	Сэхэ хэлэлгэтэй шэнжэлһэн удхатай мэдүүлэлдэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табиха	Творческо хүдэлмэри
58	Хх Изложени	1	Удхынъ тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Изложении бэшэхэ	
59	Бэхижүүлгэ	1	Гараһан темээ бэхижүүлхэ		
60	Тоогой нэрэ	1	Тоогой нэрэ тухай мэдэхэ.	Дүрим дабтаха	
61	Тоолоһон ба дугаарлаһан тоогой нэрэнүүд	1	Тоогой нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо хэрэглэжэ шадаха	Тоолоһон ба дугаарлаһан тоогой нэрэнүүдтэй мэдүүлэлнүүдые зохёохо	Творческо хүдэлмэри
62	Тоогой нэрэнүүдэй һуури	1	Тоогой нэрэнүүдэй һуури		
63	Диктант	1	Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуунуудаа заһажа шадаха		диктант
64	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуунуудаа заһажа Алдуугаа оложо шадаха		
65	Наречи	1	Наречиин лексическа удха мэдэхэ.	Дүрим дабтаха	диктант
66	Наречи – мэдүүлэлэй гэшүүн	1	Наречинүүдэй удхаараа илгарал мэдэхэ ёһотой	Сагай, байрын, зэргын наречинүүдые	Творческо хүдэлмэри

67	Наречинуудэй удхаараа илгарал	2		хэрэглэн мэдүүлэл зохёохо	
68	Бэхижүүлгэ	1	Гараһан темэээ бэхижүүлхэ Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха		зохёолго
69	Шалгалтын диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант
70	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуунуудаа заһажа Алдуугаа оложо шадаха		
71	Х/х Зохоолго	1	Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Зохёого бэшэхэ	Творческо хүдэлмэри
72	Х/х Зурагаар хүдэлмэри	1	Өөрынгөө һанамжа бэшэжэ шадаха. Зурагаар хүдэлжэ шадаха	Зурагаар сочинени бэшэхэ	Зураг зураха
73	Мэдүүлэл- хэлэлгын гол единицэ	3	Мэдүүлэлэй илгаа мэдэхэ ёһотой. Шангадхаһан мэдүүлэлэй интонационно илгаа		
74	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд- мэдүүлэлэй грамматическа һуури	1	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд оложо шадаха	Хандалга тэрэнэй сэгнэлтын тэмдэгүүдые табиха	Творческо хүдэлмэри
75	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд	1	Нэгэ түрэл гэшүүдтэй мэдүүлэлнүүдтэ сэгнэлтын тэмдэгүүдые зүбөөр табиха шадаха.	Дүрим дабтаха	
76	Х/х Изложени	1	Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Дүрим дабтаха	изложени
77	Хэлэлгын нюусанууд. Текстын темэ болон гол удха	1	Хэлэлгын нюусануудые илгаруулха		
78	Текстын байгуулга	1	Үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэжэ шадаха	Буряад – ород,ород-буряад словарьнуудые хэрэглэхэ	
79	Хэлэлгын стильнүүд	1	Хэлэлгын стилин талаһаа янзануудые мэдэхэ	бэшэхэ	Хэрэгэй саарһануудые

			ёһотой.		бэшэхэ
80	Х/х Зурагаар хүдэлмэри	1	Өөрынгөө һанамжа бэшэжэ шадаха. Зурагаар хүдэлжэ шадаха	Зурагаар сочинени бэшэхэ	Зураг зураха
81	Уран һайханай стиль, тэрэнэй илгарал	1	Уран һайханай стиль, тэрэнэй илгарал тухай мэдэхэ.	Уран зохёолнууд соо синоним болон антонимуудые олохо	
82	Номой стиль, тэрэнэй илгарал	1			
83	Бэхижүүлгэ	1	Гараһан темэээ бэхижүүлхэ		
84	Х/х Зохёолго	1	Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Зохёого бэшэхэ	Творческо хүдэлмэри
85	Эрьежэ хойшоо харагты. Үгэ тухай юу мэдэхэбта?	1	Мэдель зохёожо шадаха.	Модель зохёохо	
86	Диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант
87	Абяан ба үзэгүүд	1	Буряад хэлэнэй алфавит сээжэ мэдэхэ ёһотой Хэлэлгын абяанууд. Үгэнүүдые абяагаарнь шүүлбэри хэхэ дадал хүгжөөхэ.	сээжэлдэхэ фонетическэ шүүлбэри хэхэ	Номоор хүдэлхэ
88	Мэдүүлэл тухай юу мэдэхэбта?	1	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй удхын болон грамматическа холбоон мэдэхэ. Мэдүүлэл зүбөөр зохёожо шадаха.	Мэдүүлэл зохёохо	
89	Хэлэлгын нюусанууд тухай юу мэдэхэбта?	1	Схемэ зохёожо шадаха		Схемэ зохёогоод, текст бэшэхэ
90	Х/х Рассказ зохёохо	1	Удхын тааруулан алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха	Зохёого бэшэхэ	Творческо хүдэлмэри
91	Дабталга	1	Гараһан темэээ дабтаха		
92	Бэхижүүлгэ	1	Гараһан темэээ бэхижүүлхэ		
93	Шалгалтын диктант	1	Алдуугаа оложо шадаха. Үзэһэн дүр –дээ хэрэглэн алдуу-гөөр бэшэхэ	Дүрим дабтаха	диктант

94	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	Алдуугаа оложо шадаха Гараһан темээ дабтаха, бэхижүүлхэ	Дүрим дабтаха	
95	Х/х Бодомжолго		Өөрынгөө һанамжа бэшэжэ шадаха.	Бэшэхэ	

Шалгалтын диктантнууд

Борбилоонууд.

Борбилоонууд урин хабарай газа орожо ерэһые эгээн түрүүн мэдэдэг. Эдэ шубухайнууд һэргэг хүхюун болонхой., газаагуур пишаганалдана., энэ тэрэ юумэ тоншоно, иишэ тиишээ нийдэнэ, гүйлдэнэ. Энэ иихэдээ үбэлэй хүйтэн үнгэрбэ, хабар болохонь гэжэ хүхинэ ха юм. Үбэлэй сагта борбилоогой эдихэ юумэн хомор болошоно ха юм. Зунай сагта үбһэ ногооной үтэ хорхой хюдана. Хабартаа, намартаа газарта унаһан орооһо таряа түүжэ эдинэ. Дэлхэй дээрэ борбилооһоо олон шубууд байхагүй.(66 үгэ) (Б. Санжинай бэшэһээр.)

Амитан бүхэн аргатай.

Ногоон ургамалаар, үбһэ ногооной үндэһөөр, үрэхөөр, хорхой шумуулаар хооллодог жэжэ амитад үбэлэй хүйтэндэ үхэшэдэг бэшэ юм. Харин элдэб юумэнэй забһарта хабшуулдаад, үхэхэн юм шэнгээр хэбтэдэг. Тиигээд үбэлэй хүйтэнэй үнгэрхэлөөр, хабарай дулаан сагай ерэхэлээр амидыржа, зундаа үдэжэ, олон болошодог.

Могойнуудшые газарай хүрэхэхөө урда шулуунай хүмэг соо, газарай ган соо сугларжа, эшээндээ ородог. Тиихэдээ бэе бээдээ няалдаад, үхэхэн шэнгээр унташана юм. Үбэлэй сагта тэдэнэй байһан нүхэнэй амһарта хүбхэгэр сагаан сэн тогтоһон байдаг. Тэрэ хадаа тэдэнэй амилхада гараһан ууралһаа бии болоһон байна бшуу. (80.) (Б. Санжинай бэшэһээр.)

Тест

1. Үгтэһэн үгэнүүдые хэрэглэжэ, мэдүүлэлнүүдые зохёогты.

Класс, бидэ, гурбадахи, хуранабди. Булта, эрхим, хайн, хурахабди. Номууд, шэнэ, үзэхэбди.

2. Точконуудай орондо ээ-эй бэшэгты.

Дэлх..., бээл..., бэшээт..., сэсэг..., нүхэр..., эрбээх..., сэдхэл....

3. Точконуудай орондо ээ-өө бэшэгты.

Хүс..., хүр..., түл..., үз..., зүүг..., дүр..., түүг..., хүйт...р.

4. Үгтэһэн абтаһан үгэнүүдэй һүүлэйн аялгануудые хүсөөжэ бэшэгты.

Почт..., точк..., ферм..., тонн..., ванн..., веялк..., выставк..., гүүрт..., булавк..., щётк...,библиотек..., фабрик....

5. Эдэ абтаһан үгэнүүдые зүбөөр бэшэгты.

Басня-

Физика-

Вишня-
Тыква-
Россия-
Украина-
Планета-
Мыло-
Конфета-
Ручка-
Печенье-

6. *Үгтэһэн үгэнүүдэй үндэһэн, суффикс, залгалтануудые заажга үгэгты. Жэшээ:*

Жэшээнүүд	Үндэһэн	Һуури	Суффикс	Залгалта
Малшанда	мал	мал	шан	да

Ангууд, хургагша, эрдэмтэн, тэдэнэр, лётчигууд, эдюур, санашад, багашуул, улаагшан, сабшалан, һүришэн, тоншуул, жэргэмэл, сэсэгүүд, аргашан, шубуухай, гэрхэн, тугалхан, тогоошон.

7. *Үгтэһэн үгэнүүдые надежнүүдээр зохилдуулагты. Залгалтануудыень тэмдэглэгты.*

Н.п- аха тэхэ шоно далай
Х.п-
З.п-
Үй.п
Зб.п-
Хм.п-
Г.п-

Тест

1.Буулгажа бэшэхэдээ, точконуудай орондо удаан ээ, өө аялгануудай али нэгыень табигты.

Оролдонгүйг...р эрхим найнаар һуража шадахагүйбди. Түйс...р дүүрэн алирһа түүг...б. Гүр...һэн гүйхэд... хурдан. Үндэр гүбээгэй ташаланда гүйг...шэ зээрдэ эдеэлнэ. Һүүдэр... хараад, һүх... бариба.

2.Доро үгтэһэн үгэнүүдтэ ээ гү, али эй залгажа бэшэгты.

Бүүб..., бээл..., дэлх..., зөөх..., мэлх..., мээх..., түүг..., үбэшт..., хүндүүлх...,

3. Точконуудай орондо таараха аялган бэшэгты.

Библиотека..., контор..., ферм..., точк..., техник..., арифметик..., ёлк..., газет..., аптека...,
Волг..., форм..., республик..., лент.....,

4. Эдэ ород үгэнүүдые буряадшалжа бэшэгты.

Поле

Варенье

Химия

Станция

Простыня

Платье

История

5. Эдэ абтаһан үгэнүүд буряад дээрэ яажа бэшэгдэдэг бэ?

Чай

Печь

Угол

Хлеб

Огурцы

Пшеница

Амбар

6. Үгтэһэн үгэнүүдтэ таараха залгабаринуудые өөһэдөө нэмэжэ бэшэгты.

Мал- малшан

Ажал-

Улаа

Һура-

Зохёол-

Зура-

Газар-

Загаһан-

Үбһэн-

Эрдэм-

7. Тодо бэшэ аялгануудые точконуудай орондо тааруулан хоёр столбик болгон бэшэгты.

Үб..гэн, үб..һэн, аб..гай, хаб..һан, үн...гэн, шан...га, бас...ган, зүр...хэн,
хар..гы, шэн...һэн, даб...һан, даб...һан.

8. Үгтэһэн үгэнүүдые падежнүүдээр зохилдуулагты. Залгалтануудыень тэмдэглэгты.

Н.п- шагай морин эжы хонин

Х.п-

З.п-

Үй.п

Зб.п-

Хм.п-

Г.п-

1. Уншагты. Энэ текстые мэдүүлэлнүүд болгожо илгагты. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүдые ологты.

Аба мүнөөдэр город ошобо манай олон малнууд хада гүбээгэй оройгоор бэлшэнэ барилгашад дабхар клуб барижа байна ойн талмай дээгүүр түрүүшын ургы сэсэгүүд харагдаба шубууд нуурай эрьедэ амархаяа буубад.

2. Уншагты. Глаголнуудай сагые заагты.

Найхан сэдхэл

Июль нарын халуун газар дайдые хайра гамгүйгөөр хайрана. Ган болоһон жэл байгаа. Газар халуунда тэсэжэ ядаһандаа хаха хүрэн гантажа, хүрһэниинь нэгэ зарим газартаа изаран хорхибо. Набшаһа, ногоон шарлажа, үнгөө буураба, тала дайда үзэмжгүйгөөр нэмжээрнэ.

Тээд мүнөө хүн зон дайдын энэ нангин бэлэгые хүлээгээд, гараа адхаад хуухаяа болишонхойл. Гол горходһоо хубаг ханааб татажа, сабшалан, таряалангаа умдалуулна, малайнгаа хоол бэлдэнэ.

Совхозой фермын хүн зоной ехэнхинь үбһэндэ гаража, үлэхэниинь бэшэ ажалда ябуулагдаа. Үйлсөөр хүн зоной хүлгэхэнь үсөөн болошобо.

3. Точконуудай орондо аялган байха гү, али үгы гү, элирүүлэгты.

Доржо үб...гэн үлыгэр хөөрэбэ. Үн...гэн мэхэтэй амитан. Бишыхан бас...ган бархирна. Нар...һан модоор гэр баридаг. Минии эжы мал...гай оёбо.

4. Точконуудай орондо аялган үзэгүүдые тааралдалай ёһоор бэшэгты.

Ажалш... хүнэй амбаар дүүр...н

Намуу хүнэй һаб... хоһон.

Эрхые һуранх...р,

Бэрхые һурах...н дээр... .

Тест

4-дахи класс

2-3-дахи класстаа үзэхэнөө дабталга

1. Эрье гэхэн үгын зүб шүүлбэриень оло.

А) 4үз., 4аб, 3аялг., 3үе, 3хаш.

Б) 4үз., 3аб., 3аялг., 2үе, 1хаш

В) 4үз., 4аб., 2аялг., 2үе, 2хаш

Г) 4үз., 4аб., 2аялг., 2үе, 1хаш

2. Ямар аялган точконуудай орондо табигдахаб?

Бааб...н һ...гаар ажалда һураха,

Багшын һ...гаар эрдэмдэ һураха.

А) удаан аялган

в) дифтонг аялган

Б) түргэн аялган

г) йотирована аялган

3. Ямар үгэ хүнэйшье,амитанайшье, хада уулыншье нэрэ байжа болохоб?

А) Баргажан б)Хамар –Дабаан в) Сэлэнгэ г)Саяан

4. Ямар ушарта йотирована аялган хоёр абья үгэнэб?

А) мяхан б)энеэдэн в) нюдэн г) оёдол

5. Али үгэдэ 3 үзэг ба 4 абьяан бэ?

А)сай б)уула в)бэе г)орой

6. Йотированна аялганууд хаана байнаб?

А) а,о,у,и б) ү,ы,э в) я,е,ё,ю г) үй,уү,эй,ай

7. Нэгэ үзэг хэлгэн, олон ондоо үгэнүүдые зохёо.

Баха,таха, ...

8.Үгтэһэн шубуудай нэрэнүүдые тааралдуула.

А) ястреб	а) онголо
Б) филин	б) гулабхаа, тагтаа
В) кедровка	в)тохорюун
Г) журавль	г)бүбөөлжэн
Д) голубь	д)бэгсэргэ
Е) удод	е)шара шубуун
Ж) сова	ж) харсага

Аялганай тааралдал, һубарил, нугарал, удаан өө-ээ аялганууд, тодо бэшэ ээ-эй аялганууд

1. Нугаралай ёһоор бэшэгдэһэн үгэ оло.

А) наадаха б)зугаалха в)ойлгуулха г) үзэбэ

2. Бэшэгэй ямар дүрим бэ?

Хэрбээ эмэ үгын дунда удаан үү,юу,ээ,еэ аялгануудай ороһон байгаа һаань, саашанхи үенүүдтэнь хододоо удаан ээ, еэ үзэгүүдые бэшэхэ.

А) аялганай тааралдал б)аялганай һубарил в)аялганай нугарал

3. Ямар үгэ соо аялганай тааралдал баримталагданагүйб?

А)нүхэр б)худаг в) эжымнай г) шандаган

4. Ямар аялганууд точконуудай орондо таарахаб?

Хүнһ... жэш... абаха,

Хүдэлмэриһ.... дүршэл олохо.

а) өө,ээ,өө б) өө,ээ,ээ в)ээ,ээ,өө г) ээ,ээ,ээ

5. Үгын ямар үедэ эй дифтонг бэшэгдэдэг бэ?

А) эхин үедэ б)дунда үедэ в)һүүлшын үедэ г) алишье үедэ

6. Ямар үгэ соо эй дифтонг бэшэгдэхэб?

А) жэш... б) зөөх... в) шэр.... г)хир...

7. Үгтэһэн шубуудай нэрэнүүдые тааралдуула.

А) снегирь	а)хирээ
Б) галка	б)һойр
В) дятел	в) булжамуур
Г) орёл	г) туун,алаг туун
Д) ворон	д)тоншуул
Е) глухарь	е)бүргэд
Ж) жаворонок	ж)зана

Шалгалтын тест

1. *Һэрюун* гэхэн үгын зүб шүүлбэриинь оло.

- А) 6 үз., 5аб, 2аял, 2үе, 3хаш.
- Б) 6 үз, 6аб, 2аял, 2үе, 4хаш.
- В) 6 үз, 5 аб, 2аял, 2үе, 2хаш
- Г) 5 үз, 6 аб, 3аял, 2үе, 3хаш

2. Зөөлэн хашалгантай үгэ оло.

- А) мянган б) нарһан в) худаг г) инзаган

3. Али үгэ точконуудай орондо таарахаб?

Тэнгэридэ олон яларна

- А) оодон б) һаранууд в) одо мүшэд г) наран

4. Боро туул.... . Ямар аялган үзэг таарахаб?

- А) ой б) эй в) ай г) уй

5. Ямар үгэ соо абяануудыень үзэгүүдһээ олон бэ?

- А) ногоон б) далай в) хоёр г) хүнжэл

6. Ямар үгэ точконуудай орондо таарахаб?

Манай гүрэнэй түб хото ...город.

- А) Улаан-Үдэ б) Москва в) Иркутск г) Санкт-Петербург

7. Зүбөөр бэшэгдэһэн дүрим оло.

- А) Үгын эхин үедэ **ү, үй, ю, өө**, мүн удаадахи үедэ **юу, үү** аялгануудай ороо хаань, аялгануудай саашанхи үенүүдтэнь ээ бэшэгдэхэ.
- Б) Үгын эхин үедэ удаан **үү, юу, ээ, еэ** аялгануудай али нэгэнэйн байгаа хаа, саашанхи үенүүдтэнь **өө** бэшэгдэхэ.
- В) Үгын эхиндэ, дунда **ү, үй, ю, өө** аялгануудай байгаа хаа, саашанхи үенүүдтэнь **өө** бэшэгдэхэ.
- Г) Үгын эхиндэ, дунда **үү, юу, ээ, еэ** аялгануудай али нэгэнэйн байгаа хаа, саашанхи үенүүдтэнь **еэ** бэшэгдэхэ.

8. Ямар аялганууд точконуудай орондо таарахаб?

Бишыхан Доржо хор... н дол...н үхэр ад... лба.

- А) ии, оо, у б) ии, о, уу в) и, оо, у г) и, оо, уу

9. Ямар ушарта йотированна аялган нэгэ абяа тэмдэглэнэб?

- А) баяр б) нютаг в) горьё г) ятаг

10. Ямар үгэ уһанайшые, хүнэйшые, амитанайшые нэрэ байжа болохоб?

- А) Байгал б) Сагаадай в) Саяан Хотшо

11. Аялганай нугаралай ёһоор бэшэгдэһэн үгэ оло.

- А) оёдолшон б) амархаб в) һонюуша г) гүлзөөргэнэ

12. Бэшэгэй ямар дүрим бэ?

Үгын эхин үедэ **о, оо, ой, ё, ёо** али нэгэнэйн байгаа хаа, саашанхи үенүүдтэнь **о, ё, и** бэшэгдэхэ.

- А) аялганай тааралдал б) аялганай хубарил в) аялганай нугарал

13. Таабарин тайлбари оло.

Холые дүтэлүүлдэг, хониинь танюулдаг.

- А) нюдэнэй шэл б) телевизор в) дурамбай г) самолёт

14. Онһон үгэ үргэлжэлүүлэ.

Бууралһаа үгэ дуулаха,

... ..

15. Үгтгээн шубуудай нэрэнүүдые тааралдуула.

А) ворона	а) бүргэд
Б) журавль	б) турлааг
В) орёл	в) тоншуул
Г) синица	г) хүхэ буха
Д) дятел	д) тохорюун

Үгын бүридэл

1. Үгын хубилдаг хубиине юун гэдэг бэ?

А) хуури	б) үндэһэн	в) суффикс	г) залгалта

2. Схемэдэ таараха бүридэлтэй үгэ оло.

А) шубуун	б) үбэлжөөн	в) борбилоохойдо	г) намартаа

3. Нэгэ үгтгөө гараһан үгэнүүдые ... гэдэг.

А) абтаһан үгэнүүд	в) харша удхатай үгэнүүд
б) дүтэрхы удхатай үгэнүүд	г) түрэл үгэнүүд

4. Үлүү үгэ оло.

А) модоор	б) модошон	в) модотой	г) модонһоо

5. Тааха гэхэн үгэдэ нэгэ түрэл үгэнүүдые оло.

А) таабари	б) таана	в) тала	г) таагша

6. Ямар үгэдэ тодо бэшэ аялган бэшэгдэхэб?

А) аб..гай	б) шэн...һэн	в) нар...һан	г) ном...гон

7. Буруу үгтгэһэн дүримыень оло.

- А) Үндэһэнэй хойно залгалдадаг үгын хубиине суффикс гэдэг.
Б) Суффиксын хүсөөр шэнэ үгэнүүд бии болодог.
В) Үгын хубилдаг хубиине суффикс гэдэг.
Г) Үгын хубилдаг хубиине залгалта гэдэг

Абтаһан үгэнүүдые зүб бэшэлгэ

1. Ород хэлэнһээ буряад хэлэндэ ороһон үгэнүүдые ... гэдэг.

А) түрэл үгэнүүд	в) харша удхатай үгэнүүд
Б) дүтэрхы удхатай үгэнүүд	г) абтаһан үгэнүүд

2. Абтаһан үгын е аялган дээрэ сохилтотой һаань, һуулдэнь... .

А) о бэшэгдэдэг	б) а бэшэгдэдэг	в) ү бэшэгдэдэг	г) э бэшэгдэдэг

3. Алдуутайгаар бэшэгдэхэн абтаһан үгэ оло.

А) юбкэ	б) суббото	в) грушэ	г) яблока

4. Ямар абтаһан үгэнүүдэй һүүлдэ и аялган бэшэгдэхэб?

А) тем...	б) пол...	в) воскресен...	г) декабр...

5. Абтаһан үгэ ямар үзэгөөр һүүлтэнэб, тэрэл үзэгөөр эхилхэн үшөө 5 абтаһан үгэнүүдые һанажа бэшэ.

Пенал, лентэ,

6. Өөрынгөө класс тухай абтаһан үгэнүүдые хэрэглэн, рассказ үргэлжэлүүлэ.

Манай класс һаруул. Класс соомнай.....

7. Үгтгэн ан амитадай нэрэнүүдье тааралдуула.

А) лиса	а) буга
Б) рысь	б) сэнхир сагаан үнэгэн
В) изюбр	в) хандагай, хара тураг
Г) заяц	г) шэлүүхэн
Д) сурок	д) шандаган
Е) лось	е) үнэгэн
Ж) песец	ж) тарбаган
- Юумэнэй нэрэ

1. Юумэнэй нэрэ юу тэмдэглэнэб?

А)тоо	Б) алибаа юумэ	в) үйлэ	г)шанар

2. Юумэнэй нэрэнүүд ямар асуудалда харюусахаб?

а) ямар?	б)хэн? юун?	в)хэды?	г)юу хэнэб?

3. Юумэнэй нэрэнүүдтэй зэргэ оло.

- А) сэлмэг, зөөлэн,хайхан
Б)наран, агаар, наймаашан
В) уншана, хөөрэнэ, ябана

4. Мэдүүлэл сооһоо юумэнэй нэрэнүүдье оло.

Ой модые түймэрһөө хамгаалха хэрэгтэй.

а) ой, түймэрһөө, хамгаалха	б) модые, түймэрһөө,хамгаалха
в) ой, модые, түймэрһөө	г) модые, түймэрһөө

5. Олоной тоодо –нууд залгалта абадаг юумэнэй нэрэ оло.

А)нагаса	б)ургы	в)багша	г)модон

6. Үгтгэн ан амитадай нэрэнүүдье тааралдуула.

А) сурок	а) арсалан
Б) соболь	б) баабгай
В) барсук	в) тарбаган
Г) кабан	г) бодон гахай
Д) медведь	д) доргон
Е) олень	е) булган
Ж) лев	ж) буга, оро

Юумэнэй нэрын зохилдол

1. Зохилдол гэжэ юун бэ?

- А) Тоодо хубилха ёһо
Б) суффиксые хсөөр хбилха ёһо
В) падежнүүдэй асуудалнуудаар хубилха ёһо
Г) нюурта хамаадаха ёһо

2. Зохилдуула:

доргон

абгай

1.Энэ текстые мэдүүлэлнүүд болгожо илгагты.

Халуун зун үнгэрбэ һэрюун намар болобо үрэ жэмэс эдеэшэбэ хүхюун солбон үхибүүд

хургуулидаа ошобод.

1. Уншагты. Точконуудай орондо ямар үзэгүүд бэшэгдэхэб.

Эж...мни үнэг... h...ба. Доржо го...р бэш...бэ. Манай хург...лида олон хур...гшад
хур...даг. Үхиб...д саh...р наадана.

2. Алдуунуудые ологты.

Үнтажа, унэгэнэй, шандаган, түүлай, үһөрөө, үбэлай, хэптэһэн, бэдэрдэк.

1.Энэ текстые мэдүүлэлнүүд болгожо илгагты.

Халуун зун үнгэрбэ һэрюун намар болобо һрэ жэмэс эдешэбэ хүхюун солбон үхибүүд
хургуулидаа ошобод.

1. Уншагты. Точконуудай орондо ямар үзэгүүд бэшэгдэхэб.

Эж...мни үнэг... h...ба. Доржо го...р бэш...бэ. Манай хург...лида олон хур...гшад
хур...даг. Үхиб...д саh...р наадана.

2. Алдуунуудые ологты.

Үнтажа, унэгэнэй, шандаган, түүлай, үһөрөө, үбэлай, хэптэһэн, бэдэрдэк.

Литература

- 1.Р. С. Дылыкова , Т.Б Базаргуруева, Д.Б.Дугарова Буряад хэлэн 4 класс
2. Ажалай дэбтэр 4-дэхи класс

Багшын хэрэглэһэн литература

1. Р. С Дылыкова Буряад хургуулиин программанууд 1-4 классууд. Буряад хэлэн; Улаан – Үдэ «Бэлиг» 2013
2. Р. С. Дылыкова, Т.Б Базаргуруева, Д.Б.Дугарова. Методическа дурадхалнууд Буряад хэлэн 4класс Улаан –Үдэ «Бэлиг» 2012
3. А. Б. Санжаев., Ж.Д.Намтаров. Буряад хэлэнэй грамматикаар даабаринууд болон тайлбаринууд. Улаан – Үдэ : БГУ-гай хэблэл 2006 он.
4. Будаин С.Г., Жамбуева Ж.Д., Ивахинова. Буряад хэлээр тестнүүд. Улаан –Үдэ: «Бэлиг» хэблэл 2006 он.

5. Макарова О.Г. Бурятский язык Интенсивный курс по развитию навыков устной речи. Улан –Үдэ Издательство «Бэлиг» 2005 год.
6. Шагдарова Л.Д. Правила орфографии и пунктуации бурятского языка. Улан- Үдэ «Бэлиг» 2009 год.
7. Доржиев Д.Д., Лхасаранова Л.З. Дидактическа материалнууд Буряад хэлэн .7- 8-дахи класс. Улаан –Үдэ 1984он.
8. Гомбоев Б.Б. Методическа дурадхалнууд Буряад хэлэн . 5 класс . Улаан –Үдэ «Бэлиг» 2008 он.
9. Лыгденов Д.Д., Цыбиков Р.Ц. Методическа заабаринууд Буряад литература 8 класс. Улаан –Үдэ 1982 он.
10. Цыренова Ц. Б., Жалсанова Б.Б. Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар һурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ. Улаан –Үдэ: « Бэлиг» хэблэл, 2007 он.
11. Буряад хургуулиин программанууд: Буряад хэлэн. 5-11 классууд . Улаан – Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008 он
12. Нанзатова Э.П. Буряад хэлэн. Методическа заабаринууд «Бэлиг»2010

Мультимедийный электронный учебник. Цифровые образовательные ресурсы

- 1.«Буряад хэлэнэй сахим һураха ном»
2. «Лунтик» мультфильм
3. «Сагаалган» мультфильм

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1.

**СИСТЕМА ОЦЕНКИ ДОСТИЖЕНИЯ ПЛАНИРУЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ОСВОЕНИЯ
ПРИМЕРНОЙ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА «Родной (бурятский)
язык»**

Система оценки достижения планируемых результатов освоения программы направлена на обеспечение качества образования и предполагает вовлеченность в оценочную деятельность, как педагогов, так и обучающихся.

Основным объектом, содержательной и критериальной базой итоговой оценки подготовки выпускников на уровне начального общего образования выступают планируемые результаты, составляющие содержание блока «Выпускник научится», включенные в данную программу.

Система оценки достижения планируемых результатов предполагает комплексный подход к оценке результатов образования, позволяющий вести оценку достижения обучающимися всех трех групп результатов образования: личностных, метапредметных и предметных.

В соответствии с требованиями ФГОС НОО предоставление и использование персонифицированной информации возможно только в рамках процедур итоговой оценки обучающихся.

Во всех иных процедурах допустимо предоставление и использование исключительно неперсонифицированной (анонимной) информации о достигаемых обучающимися образовательных результатах.

Интерпретация результатов оценки ведется на основе контекстной информации об условиях и особенностях деятельности субъектов образовательных отношений. В частности, итоговая оценка обучающихся определяется с учетом их стартового уровня и динамики образовательных достижений.

Система оценки предусматривает уровневый подход к представлению планируемых результатов и инструментарию для оценки их достижения. Согласно этому подходу за точку отсчета принимается реально достигаемый большинством обучающихся опорный уровень образовательных достижений. Достижение этого опорного уровня интерпретируется как безусловный учебный успех ребенка, как исполнение им требований ФГОС НОО. Оценка индивидуальных образовательных достижений ведется «методом сложения», при котором фиксируется достижение опорного уровня и его превышение. Это позволяет поощрять продвижения обучающихся выстраивать индивидуальные траектории движения с учетом зоны ближайшего развития.

Поэтому в текущей оценочной деятельности целесообразно соотносить результаты, продемонстрированные учеником, с оценками типа:

- «зачет/незачет» («удовлетворительно/неудовлетворительно»), т.е. оценкой, свидетельствующей об осознанном освоении опорной системы знаний и правильном выполнении учебных действий в рамках диапазона (круга) заданных задач, построенных на опорном учебном материале;

- «хорошо», «отлично» – оценками, свидетельствующими об усвоении опорной системы знаний на уровне осознанного произвольного овладения учебными действиями, а также о кругозоре, широте (или избирательности) интересов.

Это не исключает возможности использования традиционной системы отметок по 5-ти балльной шкале, однако требует уточнения и переосмысления их наполнения. В частности, достижение опорного уровня в этой системе оценки интерпретируется как безусловный

учебный успех учащегося и как исполнение им требований ФГОС НОО и соотносится с оценкой «удовлетворительно» («зачет»).

В процессе оценки используются разнообразные методы и формы, взаимно дополняющие друг друга (стандартизированные письменные и устные работы, проекты, практические работы, творческие работы, самоанализ и самооценка, наблюдения и др.).

Особенности оценки личностных, метапредметных и предметных результатов

Достижение личностных результатов обеспечивается в ходе реализации всех компонентов образовательной деятельности, включая внеурочную деятельность, реализуемую семьей и школой.

Основным объектом оценки личностных результатов служит сформированность универсальных учебных действий, включаемых в следующие три основных блока:

Самоопределение – сформированность внутренней позиции обучающегося – принятие и освоение новой социальной роли обучающегося; становление основ российской гражданской идентичности личности как чувства гордости за свою Родину, народ, историю и осознание своей этнической принадлежности; развитие самоуважения и способности адекватно оценивать себя и свои достижения, видеть сильные и слабые стороны своей личности;

Смыслообразование – поиск и установление личностного смысла (т. е. «значения для себя») учения обучающимися на основе устойчивой системы учебно-познавательных и социальных мотивов, понимания границ того, «что я знаю», и того, «что я не знаю», и стремления к преодолению этого разрыва;

Морально-этическая ориентация – знание основных моральных норм и ориентация на их выполнение на основе понимания их социальной необходимости; способность к моральной децентрации – учету позиций, мотивов и интересов участников моральной дилеммы при ее разрешении; развитие этических чувств – стыда, вины, совести как регуляторов морального поведения.

Основное содержание оценки личностных результатов при получении начального общего образования строится вокруг оценки:

- сформированности внутренней позиции обучающегося, которая находит отражение в эмоционально-положительном отношении обучающегося к образовательной организации, ориентации на содержательные моменты образовательной деятельности – уроки, познание нового, овладение умениями и новыми компетенциями, характер учебного сотрудничества с учителем и одноклассниками – и ориентации на образец поведения «хорошего ученика» как пример для подражания;
- сформированности основ гражданской идентичности, включая чувство гордости за свою Родину, знание знаменательных для Отечества исторических событий; любовь к своему краю, осознание своей национальности, уважение культуры и традиций народов России и мира; развитие доверия и способности к пониманию и сопереживанию чувствам других людей;

- сформированности самооценки, включая осознание своих возможностей в учении, способности адекватно судить о причинах своего успеха/неуспеха в учении; умение видеть свои достоинства и недостатки, уважать себя и верить в успех;

- сформированности мотивации учебной деятельности, включая социальные, учебно-познавательные и внешние мотивы, любознательность и интерес к новому содержанию и способам решения проблем, приобретению новых знаний и умений, мотивацию достижения результата, стремление к совершенствованию своих способностей;

- знания моральных норм и сформированности морально-этических суждений, способности к решению моральных проблем на основе децентрации (координации различных точек зрения на решение моральной дилеммы); способности к оценке своих поступков и действий других людей с точки зрения соблюдения/нарушения моральной нормы.

В планируемых результатах, описывающих эту группу, отсутствует блок «Выпускник научится». Это означает, что личностные результаты выпускников при получении начального общего образования в полном соответствии с требованиями ФГОС НОО не подлежат итоговой оценке.

Формирование и достижение указанных выше личностных результатов – задача и ответственность системы образования и образовательной организации. Поэтому оценка этих результатов образовательной деятельности осуществляется в ходе внешних неперсонифицированных мониторинговых исследований, результаты которых являются основанием для принятия управленческих решений при проектировании и реализации региональных программ развития, программ поддержки образовательной деятельности, иных программ.

Оценка метапредметных результатов представляет собой оценку достижения планируемых результатов освоения программы, предполагающих оценку (прямую или опосредованную) сформированности познавательных учебных действий и навыков работы с информацией, а также опосредованную оценку сформированности ряда коммуникативных и регулятивных действий.

Основным объектом оценки метапредметных результатов служит сформированность у обучающегося регулятивных, коммуникативных и познавательных универсальных действий, т.е. таких умственных действий обучающихся, которые направлены на анализ и управление своей познавательной деятельностью. К ним относятся:

- способность обучающегося принимать и сохранять учебную цель и задачи; самостоятельно преобразовывать практическую задачу в познавательную; умение планировать собственную деятельность в соответствии с поставленной задачей и условиями ее реализации и искать средства ее осуществления; умение контролировать и оценивать свои действия, вносить коррективы в их выполнение на основе оценки и учета характера ошибок, проявлять инициативу и самостоятельность в обучении;

- умение осуществлять информационный поиск, сбор и выделение существенной информации из различных информационных источников;

- умение использовать знаковосимволические средства для создания моделей изучаемых объектов и процессов, схем решения учебнопознавательных и практических задач;
- способность к осуществлению логических операций сравнения, анализа, обобщения, классификации по родовидовым признакам, к установлению аналогий, отнесения к известным понятиям;
- умение сотрудничать с педагогом и сверстниками при решении учебных проблем, принимать на себя ответственность за результаты своих действий.

Оценка уровня сформированности ряда универсальных учебных действий, овладение которыми имеет определяющее значение для оценки эффективности всей системы начального образования (например, обеспечиваемые системой начального образования уровень включенности детей в учебную деятельность, уровень их учебной самостоятельности, уровень сотрудничества и ряд других), проводится в форме неперсонифицированных процедур.

Основное содержание оценки метапредметных результатов на уровне начального общего образования строится вокруг умения учиться, т.е. той совокупности способов действий, которая, собственно, и обеспечивает способность обучающихся к самостоятельному усвоению новых знаний и умений, включая организацию этой деятельности.

Уровень сформированности универсальных учебных действий, представляющих содержание и объект оценки метапредметных результатов, может быть качественно оценен и измерен в следующих основных формах.

Во-первых, достижение метапредметных результатов может выступать как результат выполнения специально сконструированных диагностических задач, направленных на оценку уровня сформированности конкретного вида универсальных учебных действий.

Во-вторых, достижение метапредметных результатов может рассматриваться как инструментальная основа (или как средство решения) и как условие успешности выполнения учебных и учебнопрактических задач средствами учебных предметов.

Оценка предметных результатов представляет собой оценку достижения обучающимся планируемых результатов по учебному предмету «Родной (бурятский) язык».

Достижение этих результатов обеспечивается за счет основных компонентов образовательной деятельности по предмету.

В соответствии с пониманием сущности образовательных результатов, заложенным в ФГОС НОО, предметные результаты содержат в себе, во-первых, систему основополагающих элементов научного знания, которая выражается через учебный материал курса родного (бурятского) языка (далее – систему предметных знаний), и, во-вторых, систему формируемых действий с учебным материалом (далее – систему предметных действий), которые направлены на применение знаний, их преобразование и получение нового знания.

Система предметных знаний – важнейшая составляющая предметных результатов. В ней можно выделить опорные знания (знания, усвоение которых принципиально необходимо для текущего и последующего успешного обучения) и знания, дополняющие, расширяющие или углубляющие опорную систему знаний, а также служащие пропедевтикой для последующего изучения курсов.

К опорным знаниям относятся прежде всего основополагающие элементы научного знания (как общенаучные, так и относящиеся к отдельным отраслям знания и культуры), лежащие в основе современной научной картины мира: ключевые теории, идеи, понятия, факты, методы. На уровне начального общего образования к опорной системе знаний отнесен понятийный аппарат учебного предмета «Родной (бурятский) язык» (наряду с русским языком, математикой), освоение которого позволяет учителю и обучающимся эффективно продвигаться в последующем изучении предмета.

При получении начального общего образования особое значение для продолжения образования имеет усвоение учащимися опорной системы знаний по родному языку, русскому языку и математике.

При оценке предметных результатов основную ценность представляет не само по себе освоение системы опорных знаний и способность воспроизводить их в стандартных учебных ситуациях, а способность использовать эти знания при решении учебнопознавательных и учебно-практических задач. Иными словами, объектом оценки предметных результатов являются действия, выполняемые обучающимися, с предметным содержанием.

Действия с предметным содержанием (или предметные действия) – вторая важная составляющая предметных результатов. В основе многих предметных действий лежат те же универсальные учебные действия, прежде всего познавательные: использование знаково-символических средств; моделирование; сравнение, группировка и классификация объектов; действия анализа, синтеза и обобщения; установление связей (в том числе причинноследственных) и аналогий; поиск, преобразование, представление и интерпретация информации, рассуждения и т.д. Однако на разных предметах эти действия преломляются через специфику предмета, например, выполняются с разными объектами – с числами и математическими выражениями; со звуками и буквами, словами, словосочетаниями и предложениями; с высказываниями и текстами; с объектами живой и неживой природы; с музыкальными и художественными произведениями и т.п. Поэтому при всей общности подходов и алгоритмов выполнения действий сам состав формируемых и отрабатываемых действий носит специфическую «предметную» окраску.

Учебный предмет «Родной (бурятский) язык» в совокупности со всеми учебными предметами обеспечивает возможность формирования всех универсальных учебных действий.

Объектом оценки предметных результатов служит в полном соответствии с требованиями ФГОС НОО способность обучающихся решать учебнопознавательные и учебнопрактические задачи с использованием средств, релевантных содержанию учебных предметов, в том числе на основе метапредметных действий.

Оценка достижения этих предметных результатов ведется как в ходе текущего и промежуточного оценивания, так и в ходе выполнения итоговых проверочных работ. При этом итоговая оценка ограничивается контролем успешности освоения действий, выполняемых обучающимися, с предметным содержанием, отражающим опорную систему знаний данного учебного к

**Примерный план контрольно-оценочных мероприятий
по учебному предмету «Родной (бурятский) язык» 1-4 классы**

	Мероприятия	Класс	Уровни проведения	Основные процедуры оценки	Сроки проведения
1.	Стартовая диагностика	1-4	Школьный	Внутренняя оценка	В начале учебного года
2.	Текущая, тематическая оценка	1-4	Школьный	Внутренняя оценка	Постоянно
3.	Промежуточная оценка (контрольные,	1-4	Школьный	Внутренняя оценка	В конце каждой четверти

	проверочные работы)				
4.	Промежуточная оценка (проверочные работы)	1-4	Муниципальный, региональный	Внешняя оценка	В конце четверти (выборочно)
5.	Итоговая оценка	1-4	Школьный	Внутренняя оценка	В конце учебного года
6.	Независимая оценка качества образования	1-4	Региональный	Внешняя оценка	Выборочно
7.	Мониторинговые исследования	1-4	Региональный	Внешняя оценка	Выборочно

Приложение 2.

РАЗВИТИЕ РЕЧИ И ОРГАНИЗАЦИЯ ВНЕУРОЧНОЙ РАБОТЫ

Развитие речи на уровне начального общего образования направлено на овладение основными видами речевой деятельности (говорение, аудирование, чтение и письмо) и включает следующие основные направления работы:

- осознание ситуации общения: с какой целью, с кем и где происходит общение;
- практическое овладение диалогической формой речи;
- овладение нормами речевого этикета в ситуациях речевого и бытового общения (приветствие, прощание, извинение, благодарность, обращение с просьбой);
- практическое овладение устными монологическими высказываниями на определенную тему с использованием разных типов речи (описание, повествование, рассуждение);
- знакомство с признаками текста. создание собственных текстов по предложенным планам;
- создание собственных текстов и редактирование заданных текстов с учетом точности, правильности, богатства и выразительности письменной речи;
- знакомство и практическое овладение основными видами изложений и сочинений (без заучивания определений).

К концу обучения в начальной школе необходимо обеспечить готовность обучающихся к дальнейшему образованию, достигнуть необходимого уровня их лингвистического образования, которое включает:

- достаточный уровень знаний о структуре бурятского языка; умения использовать знания в стандартных и нестандартных учебных ситуациях, осуществлять поиск в разных источниках (учебник, объяснение учителя, дополнительная литература) необходимой информации, анализировать и обобщать ее;

– умения участвовать в диалоге, строить беседу с учетом ситуации общения при соблюдении норм речевого этикета, составлять несложные устные монологические высказывания, письменные тексты;

– умения писать в соответствии с изученными орфографическими и пунктуационными правилами, анализировать прочитанный учебный текст, пользоваться словарями и справочными источниками, предназначенными для детей этого возраста;

– сформированность общеучебных умений и универсальных действий, отражающих учебную самостоятельность и познавательные интересы обучающихся.

Организация внеурочной работы по учебному предмету осуществляется в формах, отличных от урочной и направлена на достижение планируемых результатов освоения основной образовательной программы начального общего образования.

В совокупности с учебными предметами на уровне начального общего образования обеспечивает соответствующую возрасту адаптацию ребенка в образовательной организации, создание благоприятных условий для развития ребенка, учет его возрастных и индивидуальных особенностей.

Внеурочная деятельность может быть организована по различным направлениям развития личности: спортивно-оздоровительное, духовно-нравственное, социальное, общеинтеллектуальное, общекультурное.

Формы организации внеурочной деятельности по предмету, как и в целом образовательной деятельности, в рамках реализации основной образовательной программы начального общего образования определяет организация, осуществляющая образовательную деятельность.

Содержание занятий, предусмотренных во внеурочной деятельности, должно осуществляться в таких формах как художественные, культурологические, филологические, хоровые студии, сетевые сообщества, школьные спортивные клубы и секции, конференции, олимпиады, военно-патриотические объединения, экскурсии, соревнования, поисковые и научные исследования, общественно полезные практики и другие формы на добровольной основе в соответствии с выбором участников образовательных отношений.

При организации внеурочной деятельности обучающихся образовательной организацией могут использоваться возможности организаций и учреждений дополнительного образования, культуры и спорта. В период каникул для продолжения внеурочной деятельности могут использоваться возможности специализированных лагерей, тематических лагерных смен, летних школ.

В зависимости от возможностей организации, осуществляющей образовательную деятельность, особенностей окружающего социума внеурочная деятельность может осуществляться по различным схемам, в том числе:

- непосредственно в образовательной организации;
- совместно с организациями и учреждениями дополнительного образования детей, спортивными объектами, учреждениями культуры;
- в сотрудничестве с другими организациями и с участием педагогов организации, осуществляющей образовательную деятельность (комбинированная схема).

Внеурочная деятельность тесно связана с дополнительным образованием детей в части создания условий для развития творческих интересов детей, включения их в художественную, техническую, спортивную и другую деятельность.

Связующим звеном между внеурочной деятельностью и дополнительным образованием детей выступают такие формы ее реализации, как факультативы, детские научные общества, экологические и военно-патриотические отряды и т.д.

Основное преимущество совместной организации внеурочной деятельности заключается в предоставлении широкого выбора занятий для ребенка на основе спектра направлений детских объединений по интересам, возможности свободного самоопределения ребенка, привлечения к осуществлению внеурочной деятельности квалифицированных специалистов, а также практико-ориентированной и деятельностной основы организации образовательной деятельности.

Приложение 3.

ОПИСАНИЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО И МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА «РОДНОЙ (БУРЯТСКИЙ) ЯЗЫК»

Учебно-методические условия реализации программы учебного предмета «Родной (бурятский) язык» начального общего образования

Организация предоставляет не менее одного учебника из федерального перечня учебников, допущенных к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, и (или) учебного пособия в печатной форме, выпущенных организациями, входящими в перечень организаций, осуществляющих выпуск учебных пособий, которые допускаются к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, необходимого для освоения программы начального общего образования на каждого обучающегося по учебному предмету, входящему как в обязательную часть указанной программы, так и в часть программы, формируемую участниками образовательных отношений.

Дополнительно Организация предоставляет учебные пособия в электронной форме, выпущенные организациями, входящими в перечень организаций, осуществляющих выпуск учебных пособий, которые допускаются к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, необходимого для освоения программы начального общего образования на каждого обучающегося по каждому учебному предмету, входящему как в обязательную часть указанной программы, так и в часть программы, формируемую участниками образовательных отношений.

Обучающимся обеспечен доступ к печатным и электронным образовательным ресурсам (ЭОР), в том числе к ЭОР, размещенным в федеральных и региональных базах данных ЭОР.

Библиотека Организации укомплектована печатными образовательными ресурсами и ЭОР по всем учебным предметам учебного плана и имеет фонд дополнительной литературы. Фонд дополнительной литературы включает детскую художественную и научно-популярную литературу, справочно-библиографические и периодические издания, сопровождающие реализацию программы начального общего образования.

№ п/п	Наименование средств учебно-методического обеспечения
Учебно-методические комплекты (УМК) по родному (бурятскому) языку для 1-4 классов	
1 класс	1. Дылыкова Р.С., Очирова Е.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. Үзэглэл. / Учебник для 1 класса – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2022. 2. Очирова Е.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. Үзэглэл. / рабочая тетрадь для 1 класса, ч.1 – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 3. Очирова Е.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. Үзэглэл. / рабочая тетрадь для 1 класса, ч.2 – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 4. Очирова Е.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. Бурятский язык. / Учебник для 1 класса – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 5. Очирова Е.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. Бурятский язык. / Рабочая тетрадь для 1 класса – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016.
2 класс	1. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /учебник для 2 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 2. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /рабочая тетрадь для 2 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык, 2 класс/ методические рекомендации. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2016.
3 класс	1. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /учебник для 3 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 2. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /рабочая тетрадь для 2 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык, 3 класс/ методические рекомендации. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016.
4 класс	1. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /учебник для 4 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 2. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык. /рабочая тетрадь для 2 класса. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016. 3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Бурятский язык, 4 класс/ методические рекомендации. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2016.
Учебно-методическая литература	
1. Бадмаева С.М., Батуева Б.И. Тесты по бурятскому языку. 1-4 кл. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2013. 2. Базаргуруева Т.Б., Бальжинимаева Д.Д., Дугарова Д.Б. Ошохон / Творческие и тестовые задания для уроков бурятского языка. 1-4 классы. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2014.	

3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Ринчинова О.В. Бурятский язык / Контрольно-диагностические работы. 2-4 классы. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2015.
4. Сборник диктантов. 1-4 классы (сост. Содномов С.Ц.) – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2002.

Словари

- Ангархаев А.Л. Этимологический словарь бурятского языка в 2-х томах / А. Л. Ангархаев. – Улан-Удэ: Республиканская типография. – 2016-2017.
- Бабуев С.Д. Буряад зоной урданай нуудал байдалай тайлбари толи: словарь (Тематический словарь традиционного быта бурят) / С. Д. Бабуев, Ц. Ц. Бальжинмаева. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2004. – 351 с.
- Будаев Ц.Б. Русско-бурятский разговорник = Ород-буряад хөөрэлдөөн / Ц. Б. Будаев. – Улан-Удэ: Бурятское книжное издательство, 1990. – 142 с.
- Дугаров Н.Б. Адлирхуу удхатай үгэнүүдэй хуряангы толи (Краткий словарь синонимов бурятского языка) / Н. Б. Дугаров. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 1995. – 55 с.
- Жанчипова Ц.С. Табан хушуун малай: зурагламал буряад-ород тайлбари толи (Пять видов домашних животных: иллюстрированный бурятско-русский толковый словарь) / Ц. С. Жанчипова. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2014. – 107 с.
- Жигжитов Б.-М.Ж. Амитад ба ургамалнуудай нэрын ород-буряад зурагта толи (Русско-бурятский иллюстрированный словарь названий животных и растений)/ Б.-М. Ж. Жигжитов; Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай яаман. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2018. – 70 с.
- Нургуулиин буряад-ород, ород-буряад толи [Текст] = Школьный бурятско-русский, русско-бурятский словарь / Министерство образования и науки Республики Бурятия; [составители Б. Ц. Цыденова и др.]. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2014. – 127 с.
- Очиров М.А. Краткий русско-бурятский словарь современных понятий и терминов = Нэрэ томьёогой ород-буряад тобошо толи / М.-Ж. А. Очиров; [научный редактор Л. Б. Бадмаева]. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2017. – 211 с.
- Очиров М.Н. Краткий русско-бурятский словарь математических терминов / М. Н. Очиров; Министерство образования, по делам высшей школы и научных учреждений Республики Бурятия. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 1995. – 27 с.
- Цыденжапов Ш.Р. Бурятско-русский фразеологический словарь / Ш. Р. Цыденжапов; [отв. ред. Л. Д. Шагдуров]. – Улан-Удэ, 1992. – 143 с.
- Цыренов Б. Д. Русско-латинско-бурятский словарь названий растений и животных: словарь / Б. Д. Цыренов, Л. Э. Рупышева. – Улан-Удэ: «Бэлиг», 2005. – 51 с.
- Черемисов К.М. Бурятско-русский словарь. – М., Изд-во «Советская энциклопедия», 1973. – 804 с.

- Шагдаров Л.Д., Очиров Н.А. Русско-бурятский словарь. Ород-буряад толи. – Улан-Удэ: «Буряад үнэн», 2008.
- Шагдаров Л.Д., Очиров Н.А. Русско-бурятский словарь. Ород-буряад толи. – Улан-Удэ: «Буряад үнэн», 2008. – 904 с.
- Шагдаров Л.Д., Черемисов К.М. Бурятско-русский словарь в 2-х томах. – Улан-Удэ: Изд-во ОАО «Республиканская типография», 2008.

Рекомендуемые информационные ресурсы в сети Интернет

Словарь. Учебник. Разговорник [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://buryat-lang.ru/>

Словарь бурятского языка. Буряад хэлэнэй толи. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://vk.com/buryad_toli

БурДик.[Электронный ресурс]. Режим доступа: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.rusdelphi.burdic_lite&hl=ru

Бурятско-русский словарь. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://uulen.gazeta-n1.ru/>

Сайт электронного учебника бурятского языка. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://buryadxelen.com/>

Мультфильмы на бурятском языке. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://eh ehelen.ru/xxxiv-naadam/>

Материально-технические условия реализации программы учебного предмета «Родной (бурятский) язык» должна соответствовать цели и задачам обучения бурятскому языку на уровне начального общего образования в общеобразовательных организациях и созданию соответствующей образовательной и социальной среды.

Созданные в образовательной организации условия обеспечивают:

1) возможность достижения обучающимися результатов освоения программы начального общего образования, требования к которым установлены ФГОС;

2) соблюдение:

Гигиенических нормативов и Санитарно-эпидемиологических требований;

социально-бытовых условий для обучающихся, включающих организацию питьевого режима и наличие оборудованных помещений для организации питания;

социально-бытовых условий для педагогических работников, в том числе оборудованных рабочих мест, помещений для отдыха и самоподготовки педагогических работников;

требований пожарной безопасности и электробезопасности;

требований охраны труда;

сроков и объемов текущего и капитального ремонта зданий и сооружений, благоустройства территории.